

CÉSSAR MARTINELL

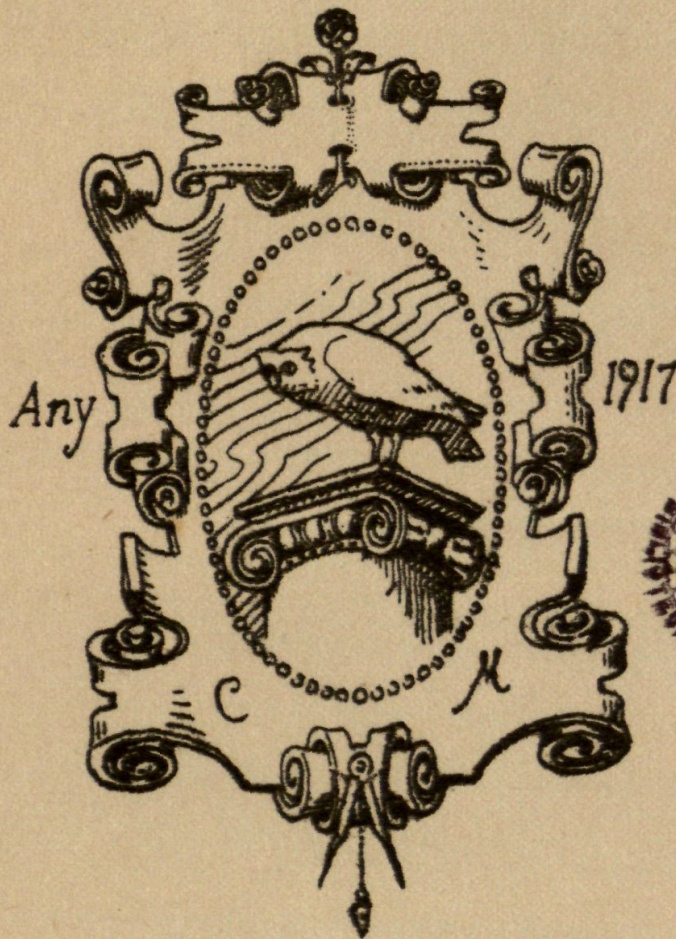
LIBRE DE
BONIFÀS

ESCULTOR SETCENTISTA

LLIBRE DE NOTES
DE LLUIS BONIFAS I MASSÓ
ESCUPTOR DE VALLS

COMENTAT I PUBLICAT PER
CÈSSAR MARTINELL
ARQUITECTE DE LA CIUTAT

E. CASTELLS, IMPRESSOR EDITOR

VALLS

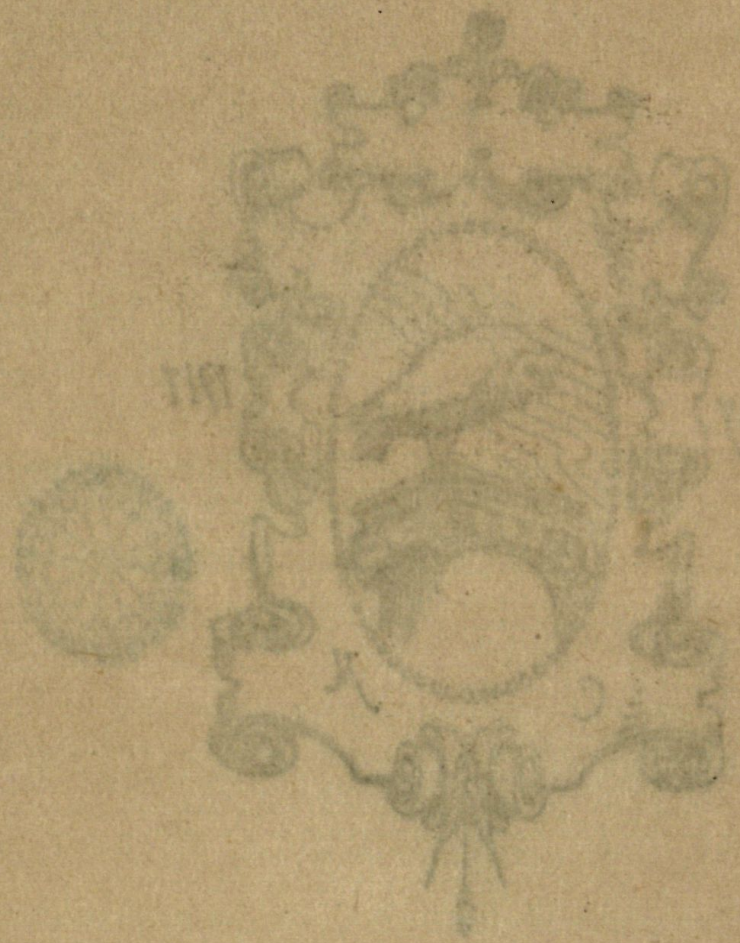
R. 42.312

UAB

Universitat Autònoma de Barcelona
Biblioteca d'Humanitats

LIBRE DE NOTES
DE LLIBS BONIFAS I MASSO
ESCOLTOR DE VALS

EDITAT PER MARCEL·LÀ
MARTÍNEZ I PONS
A BARCELONA

1911

*El llibre de Bonifàs
entre dues obres seves*

A INDALECI CASTELLS I OLLER

Estava còmpletament agè a tota qüestió literària i històrica quan, degut als seus requeriments, vaig emprendre mon primer estudi d'art local. Allí la meua atenció es fixà en Bonifàs.

Vostè primer que ningú va parlar de la pluralitat d'aquests escultors.

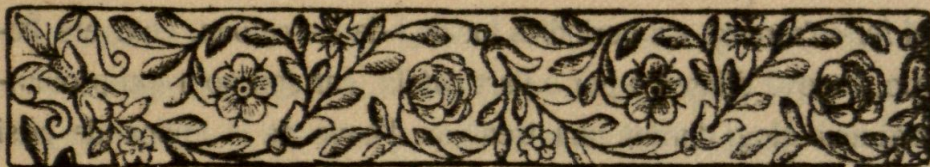
Els seus coneixements de la història local mai han sigut per mi avars de cap notícia que pogués afavorir les meves investigacions.

Sense el seu estimul i l'amistosa acullida que sempre he trobat al periòdic que dirigeix, tal volta el present volum estaria per escriure encara.

Per això al publicar en forma de llibre el primer estudi de Bonifàs crec un deure, abans de tot, recordar la part que Vostè hi té i palesament manifestar-la, oferint-li ensem el padrinatge del primogènit; vinculant el seu nom a tot allò que pugua mereixer lloança, escudant amb el meu tot lo defectuós, que no és imperfecta la criatura al sugerir-se sino al crear-se.

La seva condescendència em permet honorar mes paraules encapsalant-les amb son nom. Es una nova mercè que engrandeix mon agraiment, mai una justa correspondència, car, per ésser justa, caldria que el present llibre hagués aquella profunditat, erudició i exquisitesa que fan apreciables les obres i que jo no he sapigut donar a aquesta.

C. M.

PROLEG

QUE DE TOTS ELS VALLENCES IL-LUSTRES que han passat a la història, Bonifàs és un dels que més ambient han trobat entre sos paisans i que amb més familiaritat se'l nomena, és un fet que poc tindrà qui el contradigui. Ja abans de sapiguer-se'n lo que ara se'n sab, parlar d'ell, a Valls, era parlar d'un escultor conegut per quasi tothom. Pocs ignoren el seu nom i que ell és l'autor de molts sants i retaules de nostres iglesies; la majoria de gent no sab del cert quins són aquests retaules i sants, però si algun d'ells crida l'atenció envers el seu valor artístic amb facilitat s'hi agermana la idea de de què Bonifàs en podria ser l'autor.

Aquests darrers anys ens ha capigut la sort de donar a conèixer extensament les primeres notícies ben documentades de la vida i obres de l'escultor, precisant-se cada vegada més sa figura, i hem vist que Bonifàs, que era conegut sols al seu poble,

VIII

al fer-se'n ressò els periòdics locals i de Barcelona, com era lògic, esdevé d'interès per a l'art català, car son nom fou pronunciat amb elogi durant una trentena d'anys de la època de crisi artística en que visqué i per més d'una cinquantena de pobles catalans escampà la seva inspiració feta fusta.

De ses obres se'n conserven prou per a judicar-lo com artista; de sos fets i vida en sabem també lo que cal per a coneixè'l com a home. Era doncs necessari desenterrar totes aquestes relíquies per a reivindicar-lo de l'oblit en que se l'ha tingut durant tant de temps.

Un dia ens trobàrem que nostra ploma havia escrit el nom de Bonifàs i calia donar-ne un resum biogràfic. A la «*Historia de Valls*», de Puigjaner, que era el document que teniem més a mà, hi trobàrem dades contradictòries (Bonifàs que moria a l'any 1765 i seguia treballant fins alguns temps més tard; que al peu del retrat és fill de Barcelona i després s'inclou entre'ls vallencs il·lustres); diccionaris i altres publicacions que'n parlaven tampoc estaven d'acord sobre aquest extrem. El temps apremiava i no era aquest un punt essencial en nostre estudi d'allavors, motiu pel qual ens limitàrem a transcriure la «*Historia*», remarcant la confusió i dolent-nos de tals contradiccions que no podien perdurar.

No havíem fixat nostre criteri, sospesant hipòtesis i comparant dates, quan aparegué al setmanari «*La Crònica de Valls*» una efemèrides de la col·lecció que l'Indaleci Castells firmava amb el pseudonim *Patrici de Valls*, en la qual, basant-se en documents, afirmava que els escultors que's deien Lluís Bonifàs eren dos, avi i nét: fill de Barcelona i retratat a la «*Historia de Valls*», el primer; Acadèmic, autor de les obres quina celebritat

IX

s'invocava i fill de Valls, el segón. Aquesta explicació esvaia definitivament el dubte. I allavores va ser quan, guiats per l'afany d'esbrinar d'una vegada la personalitat artística del nostre Bonifàs, per a escatir fins a quin punt era digne del renom que a Valls tenia, ens vam imposar la tasca que encara no hem deixat i de la qual aquest volum és part del fruit.

Els seus descendents ens facilitarien els documents que tinguessin i tal volta un llibre de notes que Puigjaner cita repetides vegades i sospitavem fortament interessant per a nostre objecte.

Calgué obrir aquest llibre per a foragitar les tenebres que enterbolien nostre compatrici, i amb sa llum descobrir-ne abundosos detalls.

En ell aprenguerem que foren cinc els escultors de la família entre'ls quals s'hi destaca l'Acadèmic, autor d'aquestes notes. Augmentat nostre interès amb les confidències del manuscrit i prenent-lo com *vade mecum*, començarem a peregrinar per llocs ja seguits i altres allavores descoberts, tota la ruta que Bonifàs constelà amb ses obres. Un dia és l'ermita que guarda el retaule de miraculosa verge; un altre la catedral de Lleida amb les cadires de son chor, rublertes de sants i angels; més enllà els retaules de Valls; més ensà l'Academia de Sant Fernando—on hi trobem que son germà Francesc també en fou Acadèmic,—i on descobrim el baix relleu de Sant Sebastià original de Bonifàs, ignorat de tothom, embarranquinat i quin lloc a la interessant obra del senyor Serrano Fatigati «La Escultura en Madrid» és usurpat per un altre de mèrit inferior.

D'aquesta manera pausada, ja expressament, ja de pas

X

anem veient tot lo que trobem dels 47 retaules, 31 imatges soltes, 5 tabernacles, 2 lliteres, 7 urnes, 7 imatges per anar vestides i 6 models de fusta d'alzina per a executar en plata de que'ns parla el llibre, amén d'altres obres que no esmenta, car no és la dita tota sa labor artística.

Aquest llibre ens permetrà al seu dia catalogar quasi totes les obres de Bonifàs i seguir damunt per damunt la seva vida com hem fet ja en més d'una ocasió, mentres esperem millor oportunitat per a fer-ho seriosament. Amb que hagués parlat sols de ses obres, nosaltres hauriem romàs de sobres contents, car aixó ens permetia integrar sa personalitat artística—lo més urgent dins l'oblit en què se'l tenia. Però pel llibre hem ovirat abundosos caires de l'aspecte humà de l'escultor, munió de fineses espirituals independents del seu mèrit escultòric, que exteriorment sembla que res tenen que veure amb son art, encara que endíntant-nos una mica trobem que unes i altre radiquen en la indivisibilitat d'una mateixa ànima.

I aquestes fineses no podien quedar oblidades ni tan sols donar-les per suficientment vistes amb les alusions a què haurà de limitar-se una biografia que havent de donar preferència a la part artística no podrà descendir a tals detalls en la forma que aquí ho fem.

En el present volum més que a Bonifàs atenem al seu llibre; aquest és nostre objectiu, procurant que Bonifàs no perdi la subjectivitat d'autor, amb tot i esdevenir paradòxica aquesta pretensió quan algun cop també el fem objecte de nostres observacions.

Per nosaltres tot el llibre és una emoció sintètica a través

XI

de la qual veiem l'esperit de Bonifàs; el mateix que entre plana i plana del manuscrit deixava la ploma i agafava la gubia per a modelar estrofes del càntic etern de l'art religiós dels pobles.

Si no sapiguéssim de Bonifàs res més que son art sabriem la modalitat més intensa de son esperit, aquella en què se sublimà; però mitjançant el llibre coneixem més extensió de sa entitat moral, ovirem un camp més obert en sa vida, i coneixem, separades de l'art, aquelles condicions psíquiques d'energia, fe, constància, escrupulositat, tendresa... que nodriren son ideal artistic quan fructificava en son ànima.

A part d'aquesta cooperació per al coneixement complet de l'artista, un manuscrit com el que'ns ocupa, encara que no pertenesqués a un home il·lustre, sempre tindria un valor com a visió veritat d'una època passada que'ns la evoca amb el vigor de la concreció anecdòtica, en un aspecte monogràfic, que donant vida a un fragment històric vivifica tot lo que l'envolta o s'hi relaciona.

No és però aquesta significació històrica la primordial del llibre; tal aspecte és per nosaltres secundari. Lo que hi veiem en primer terme és la figura de Bonifàs, i la llum que s'espandeix de ses notes la projectem damunt d'ell i son reflexe el rebem ja emmaridat amb la simpatia i amistat que ha crescut amb nosaltres veient el que creiem son retrat a la Història de Valls, o més grans atribuint-li quants retaules de nostres iglesies confosament ens semblaven d'un mèrit superior.

Un manuscrit deu considerar-se com un amic íntim de qui l'escrigué; un amic confiat prompte a obrir l'arca de sos secrets

XII

a aquell en quines mans caigui. Per això violar-lo fóra fellonia si la intenció més honrada no presidís. I fins direm que més que honrada, cordial, amistosa en grau que dignifiqui al que gosi posar ses mans damunt d'aquestos papers que vénen a constituir—com els vers amics—una prolongació dels que en hores tristes o alegres, allà en la intimitat de son escriptori els treien amb amor, per a contar a la blancor de ses planes les penes o goigs d'aquell jorn....

Si el manuscrit té la rancior del temps i furgant per ses pàgines, llegidor, arribeu a familiaritzar-vos amb la lletra que de bon principi trobàveu quelcom enrevessada, és que heu quedat ungit amb una nova amistat tan desinteressada, tan subtil i tan potent que traspassa els anys sense esforç i àdhuc diriem que satisfeta d'aquest privilegi.

Nosaltres—humilment, més amb íntima satisfacció—volem declarar que a força de fullejar aquest manuscrit de Bonifàs ens hem sentit son amic i com passa amb els que viuen nostra vida, li hem anat descobrint avui una qualitat, demà un defecte, aquí hem sigut edificats amb son exemple, allà hem somrigut per aquella deria que no compartim, però sempre gojosos de cada nou caire descobert, perquè tots els hem trobat interessants i molts d'ells necessaris per a arribar a una concepció completa de l'autor. Per això hem glosat el llibre d'una faïçó amistosa.

Després d'haver-lo llegit l'hauriem mostrat a tothom per a dir com allí dormien coses curioses i belles: als vallencs, per a que s'alegressin d'haver-se aclarit les confoses glories d'un compatrici preclar; als amics, per a que gosessin amb nosaltres les primícies d'aquesta troballa; als erudits, per a facilitar ses investigacions i que incluïssin a Bonifàs al camp de sos coneixements; i fins a les beates dels reconcs d'iglesia per a recordar-

XIII

los que aquell àngel, aquell sant o aquella verge que miren amb devoció els féu un home que també passà tribulacions com elles i en els dies de sa vida s'hi trenaren tristeses i alegries com en els de tot mortal.

D'aquí que com únic mitjà pràctic per a lograr nostre objecte decidíssim donar al periòdic les pàgines més interessants o més emotives. Quedaven les gloses escampades per la col·lecció de «La Crònica de Valls», fruit de dos istius en què altruista inquietut ens posà la ploma als dits. Havien de romandre allí fragmentàriament perdudes, de massa guardades? Aquell dia devia estar amb nosaltres la Immodestia i vam creure que no.

I confiant que la materia tractada ampararia al tractadista, emprenguérem la revisió de lo publicat; ho completàrem amb noves gloses, i aquí està a mercè del públic, com una ofrena als aimants de la història artística, de les tradicions patries, de nostre ressorgiment nacional; ofrena modesta, elaborada però amb amor; sens altra pretensió que la d'haver fet una baga de la xarxa de coneixements que's va engrandint de mica en mica, i àdhuc—per què no dir-ho?—per a que sigui com una veu del fecond localisme que des de la placidesa de nostre Camp preté arribar a la febrosenca activitat de la urbs.

Valls, Octubre de 1917.

EL LLIBRE

EL LLIBRE

QUEST LLIBRE DE NOTES QUE ESCRI-
gué mestre Lluís Bonifàs i Massó, Escultor de
la vila de Valls, mereix ésser fullejat. Cada ve-
gada que hom ho fa's descobreix un nou rasgo
que precisa més la figura de son autor.

Mercès a la gentilesa dels seus successors l'hem pogut es-
corcollar amb deteniment, resseguint tots els viaranys que fan
d'ell un testimoni molt apreciable de nostra història artística, i
una deu inestroncable de notícies que permeten precisar la per-
sonalitat de Bonifàs.

Se tracta d'un manuscrit en el qual es posen de manifest
aquells seus aspectes que s'escaparien al més soptil observador
de ses obres.

En les escultures Bonifàs treballava pel públic; en ses notes
íntimes, sens donar-se'n compte, hi deixava el seu estat d'es-
perit: la satisfacció per una obra feliçment acabada, o la indig-

nació per un tracte incomplet o el disgust per la mort d'un nét; un sens fi d'impressions que matisen tota una vida.

Es un llibre tamany foli, amb tapes de pergami. Els fulls són de paper de fil i numerats a mà; n'hi falten alguns i molts estan encara en blanc.

No és lo que avui ne diriem un «diari intim», és sols un llibre de notes que té una mica de cada cosa; en ell recopilà l'escultor, al costat de les feines usuals, els aconteixements importants de sa vida: receptes útils, obres que li encarreguen, quantitats rebudes o pagades, notícies familiars, fets que presencià, algú dato per a la història...

Las Feñyas que a Convent
en lo Añy 1755

Primo Conventí un Retaula de S.^a
Rita ab un Ofecial de Gardias Walonas per
lo preu de 140 ^{reals} y antas de Comansa ja me vol-
ge pagar + per la Armita de nostre Señora de la
Misericordia de la Vila de Reus.

Las Feñyas que a Convent
en lo Añy 1755

Primo Conventí un Retaula de S.^a
Rita ab un Ofecial de Gardias Walonas per
lo preu de 140 ^{reals} y antas de Comansa ja me vol-
ge pagar + per la Armita de nostre Señora de la
Misericordia de la Vila de Reus.

LA CALIGRAFIA

LA LLETRA de Bonifàs és clara. Té l'aspecte antiquat, com de la època a què correspon. La dolcesa de la ploma d'oca li permetia fer rasgos que en ell eren corrents i avui no foren possibles, amb les dures plomes d'acer que usem.

Algunes inicials de començament de paragraf són simples i elegants en extrem. Altres vegades busca filigranes, efectes ornamentals i fa gala de soltura a l'enllaçar amb una sola plomada la darrera lletra d'una paraula amb la inicial majúscula de la següent. Els punts de les ii i demés signes ortogràfics, molt sovint són vírgules historiades que prodiga d'una manera inusitada i aprofita per a lluir lo seu elegant cop de ploma.

Els traços groixuts, en les lletres que ho permeten o en les que deforma per a que tinguin un major sentit decoratiu, són vigorosos. En alguns casos, més que perfils, són llepades que la ploma feia, obedient als dits de l'escultor, que imprimia així en els més petits detalls l'energia creadora de bellesa, que glatía per sortir de son ànima setcentista.

LA GRAMATICA

DESCUIDADA.

I aquest és un altre encant del llibre. Un esperit gramaticalment meticulós és del mateix efecte que una excessiva educació: eclipsa el temperament. Les passions, els impulsos momentanis resten amagats. Hi ha gent enigmàtica que tota la vida està «en escena»; són insincers, impossibles de descobrir «en quin sistema cristallitzen».

En canvi una expressió familiar, amb cert descuit, si es vol, amb aclaracions o correccions a lo que's va dient, ens permet fer-nos càrrec del temperament que tenim al davant.

Una visita sens anunciar-la.

Un retrat fet a descuit de l'interessat.

Així és el llibre de Bonifàs.

L'ortografia, a força d'oblidada esdevé transparent ja que deix traslluir els defectes de dicció; són faltes ortogràfiques que acusen més descuit que ignorancia. Les seves normes eren fonètiques, però sense fer-ne un sistema; a voltes una paraula apareix escrita de diferenta manera en una mateixa plana; majúscules oblidades o posades de més; mots que han d'anar separats, s'ajunten, o al revés. Bonifàs començà aquest manuscrit a mig segle XVIII i així s'explica que hi apunti algún castellanisme. La redacció, amb aclaracions marginals i de vegades

fragmentada. La sintaxí, no sembla que l'hagués capficat; (podriem dir-ne rudimentaria?)

Lo que no pert de vista és la idea, que queda sempre completa i clara; amb claretat plàstica, com correspòn a un escultor de l'esplèndid Camp de Tarragona, que banya el Mediterrà.

Les ànimes petites i fredes faràn bé en donar gramàtica als seus escrits: que siguin al menys correctes. Però els temperaments que duen quelcom dins si, que escriguin, que produeixin, amb gramàtica o sense. Que posin al descobert son ànima lluminosa i ens enllumenin la nostra, car d'un esperit superior ne serà sempre més apreciable una obra espiritual que gramatical.

Potser l'oblit de la gramàtica en el llibre de Bonifàs és un defecte. Si es tractés d'una obra literària ens hi fariem més forts; però és un llibre de notes. Bonifàs escrivía per ell, i les incorreccions gramaticals són una patent de sinceritat per a tot el llibre. No hem de creure que escrivís pel públic ni en vistes a guiar el judici que d'ell s'hagués de formar la posteritat.

Aquestes petites gloses ens fan l'efecte d'una indiscreció; com si pel pany de la porta fos espiat un home que's creu tot sol i obra amb absoluta independència.

COMENÇAMENT

MITJANÇANT UN FACIL I GENS AVENTURAT raonament—que després indicarem en altres gloses—se pot deduir, a l'observar el manuscrit, que Bonifàs feia algú temps que treballava d'escultor quan se va decidir a registrar en aquest llibre totes les feines que li encarregaven, transcrivint, però, les que fins allavors havia executat i apuntat en altres notes anteriors.

Obre el llibre amb aquella solemnitat íntima que tots hem experimentat alguna vegada en semblants casos. Deix dos fulls en blanc, potser destinats a una rotulació, o a fer-hi, més endavant, una portada i avant portada interiors; el terç full és el que folia amb el número 1 i destina al començament. El començament d'una cosa que ha de durar temps sempre és solemniat, i més quan se tracta d'una recopil·lació de la obra d'un mateix,

de la obra que hom somnia gloriosa, plena d'èxits i amb perfecció progressiva.

Tots els manuscrits al començar-se, són una mostra de tot el plan i una promesa de la pulcritut que durarà mentres quedin fulls. Però al cap d'un temps vénen dies de pressa, i apuntacions imprevistes que obliguen a atapair les paraules i el manuscrit pert aquella serenitat amb que's començà, per a adquirir un caràcter més neguitós però en canvi més humà.

Els primers fulls d'aquest manuscrit tots són aparentment iguals; sols la primera plana, si un bé s'hi fixa, denota, per un detall, un superior cuidado. Es un ratllat horitzontal fet amb un punxó de punxa suau, que marcà solcs poc visibles, però suficients per a guiar l'escriptura; el reste del llibre té sols una ratlla vertical que limita un petit marge a l'esquerra de cada plana.

Tot el llibre és correcte i d'escriptura bastant clara, no obstant, aquesta primera plana que no's diferencia gaire de les altres, evoca aquell goig, aquella solemnitat íntima de qué hem parlat i que Bonifàs devia experimentar, acompanyat d'un sentiment, inatvertit, del valor històric que engendrava.

Els dos fulls blancs, sense ni foliar, que hem vist precedien al llibre; els que sospitavem com una mena d'atri o destinats a una rotulació o portada i avant-portada interiors, el mateix Bonifàs els féu servir per a apuntar-hi receptes de l'ofici, oblidant, en un moment d'utilitarisme, aquella suau emoció d'un bell començament de les coses.

RECEPTES

AQUESTS dos fulls constitueixen una petita tecnologia auxiliar de l'ofici d'escultor. De la part que aquesta Bella Art té d'ofici. Està escrita amb cura per un pràctic que té en compte les inèxperiències que poden esguerrar la operació i que s'explica amb abundor de detalls i força descriptiva.

DIU la primera de les receptes, sota'l signe de la creu lleugerament dibuixat:

Resepta pera fer batum pera afagir pedra.

*Pendra una onsa de pega grega Y una onsa de sera nova y tambe huna onsa de mastech, una onsa de ensens dos onsas de sofre, Y dos onses, poc mes homenos de la Pedre que voldrás encolar... i així continúa explicant tots els detalls que nosaltres suprimim puix no és el propòsit exposar el procediment, sinò fer notar la manera d'explicar-lo. Vegi's l'esperit de previsió quan recomana: *totas las sobredits engrediens los possaras en huna olla nova, envernizada, Y ho feras fonda en poch foch en hunt gran cuidado, Y ho nirás Remanant amb un basto q. sia nèt, Y ben sech...* I quan, un cop fet, lo batum, explica la manera d'aplicar-lo, diu que la pedra deu escalfar-se del lloc per on s'ha d'unir i prevé que convindrà *tanbe escal-**

farlo, lo dit batum q.º no caldra escalfar tant lo pesto haont se ha de culucar.

Aquesta és la pasta que Bonifàs usava per a afegir pedra i la que sens dubte va usar per a adobar la Verge del Lladó el dia 31 de desembre de 1768, en que s'hagué d'afegir per *q.º lo noi q.º porta Se separa tot de la Verge, Y se Conprenia q.º ja estava afegit*, com ell diu més endavant.

ALGUNES d'aquestes receptes són encara aplicades avui de manera molt semblant a com ho feien els antics gremis, servant aquest caràcter de cosa eternal que tenen les arts de la pedra.

Vegi's com anant seguint, trobem:

Resepta per donar llustre ha la Pedre forta Y Jaspi. Ho explica amb poques variants de com ho podria fer un marmolista del nostre temps. A l'arribar a una de les darreres operacions, ens crida l'atenció la procedència del feltre que's necessita; a primera vista sorprén, però devia ésser un recurs pràctic; diu: *Y honiras fregant ab unt tros de Berret, que sia net honiras fregant ab forse.* Aquest segón *honiras fregant* tan prop del primer i afegint que ha d'ésser *ab forse*, tenen tal expressió de continuïtat i de constància, que evoquen clarament la pesadesa de la operació si's vol arribar a un final satisfactori com promet Bonifàs a l'acabar: *Y veuras que la pesse quede com hunt vidre.*

CONTÉ també una *Resepta per enllustrar Pedre Alabastro, Com Verbigracia la de Serral.* És semblant a l'anterior, com semblant és la finalitat. Aquí no és un *tros de Berret* la cosa

amb què's frega, sinò *Sal nua que*—segons explica—*es huna erbe que Renten los plats de estany*. Aquí també's frega com en l'anterior, i fins direm que la idea de constància i pesadés en lo fregar esdevé accentuada. ...*Y despres aniras fregan ab una moñecha de drap de tela, Y aniras fregant, ab Cals morta pessada ab unt sedas*. Alguna altra operació insignificant; canvis de sustància en la monyeca, i torna la mateixa observació: *aniras fregant la pesse ab cuidado, Y despres ab unt drap de tela anat fregan fins que se escalfa la pesse Y alas hores trau lo llustre*.

Més endavant ens diu el *Modo de fer la Cola de boca, per encolar lo paper per tresar*, amb lo qual s'obtenien *hunas tauletes primes Com va tresat en lletre A* (i hi acompanya una figura), *Y per gastar dita Cola no se fa mes q.º posarle a la bocha, q.º sia homida, Y despres fregar lo paper q.º vulla encolar*.

Aquesta recepta i la que ve són les que tenen un regust més arcaic, puix en elles se tracta d'operacions que avui la industria ens dóna fetes o simplifica notablement.

ADVERTENCIA, q.º encas de fer huna linia equivocada, o altre cosa q.º sia, qual sia donada de tinta Y de pràcis se dega esborrar.

Actualment cal una sola cosa: goma d'esborrar tinta. Bonifàs no coneixia aquesta comoditat; si la cosa era de compromís no podia passar per menys que *primérament, ab la punta del trempe plomas rescar*, i com regoneix que *cadara lo paper*

maltrectat, afegeix que si dona llustre ab unt bosí de paper fregant q.^e sesoposa pendra llustre, Y despres de Rescar Y fregat lo Paper, pendra alum de Roca bent molt Y pessarlo per hunt Sedas benfi, Y posarlo ab aquella par agriviada Y fregant de dit Alum, se exprimenta quedar lo Paper igual Com antes de Rescar, posanti la tinta.

Al llegir aquesta operació tan laboriosa per a una cosa tan senzilla, veritat que no es pot negar un cert agraiment en vers la industria, malgrat altres voltes perjudiqui l'Art?

ACABA el receptari amb altres dues que poden considerar-se com una de sola.

Resepta de vernis per fusta; en ella esplica de la manera més detallada i previsor a el modo de portar a terme l'elaboració del vernís que tan necessari devia ésser a un escultor que feia ses escultures principalment en fusta, encara que moltes les polí cromava. Tot el chor de la catedral de Lleida i molts mobles, els devia polir amb aquest vernís.

Quan n'havia fet una quantitat que havia de durar temps, el deixava sosegar al Sol cosa de huna hora; i continúa: *després lo nira gastant aixís Com se aura de menester, Y lo nira treyent ha poc ha poch, Y envertint q.^e lo tinga bent tapat porque no se exsalia. si ha Cas sia espes Y tirara hunt poch de esperit de vi Y Correr a en mes fecilitat.*

Per Polir lo dit Vernis, cal fixar-s'hi i no descuidar cap detall. Es l'amor amb que s'acaba una obra que's vol entregar ben polida. S'ha de deixar tan lluenta q.^e estiga *Com hunt vidre;* i encara després, altra vegada amb un tros de barret q.^e sia *ben linpo hanira fregant fins q.^e no li quedia jens entalat.*

LES FEINES

A PART PREFERENT DEL MANUSCRIT la ocupa una relació detallada, feta per anys, de les obres de Bonifàs—*las feñyas*, com ell ne diu.

Creiem que des de l'any 1752 en qué començà a treballar, fins cap allà al 60, devia anotar les obres en un altre lloc i que en aquest darrer any o l'anterior les traspasà a aquest llibre definitiu que estem glosant.

Per què si no, la manera diferent d'encapsalar les feines que fa cada any, entre'ls anteriors al 60 i d'aquest per endavant? I no és una diferencia insignificant que passi desapercibuda. En els primers, al començament, trobem: *Las Feñyas de lo Any 1754* o bé *Las Feñy que a Consert en lo Any 1756 son las Segens* i a sota segueix la relació dels treballs que féu, amb uniformitat de lletra i tinta, fent referència a fets ocorreguts alguns anys després sense que s'hi notin intercalacions o apretaments,

donant lloc a planes uniformes, d'escriptura continua, que podrien haver-se escrit totes d'un seguit.

En canvi a l'arribar a l'any 60 llegim: *Las feñyas de lo Añy 1760 que á Consert. que Deu Me donia un bon á Sert en tot est Añy Si á de Ser á major onre y gloria Del Altisim. O bé, més endavant: Las feñyas del Any 1770. Deu mi donia hunt bon asert, Y los S^a. Martis Escultores.* Pocs són els anys que no demana la protecció celestial en una o altra forma. A què vindria aquest canvi? No hem de creure que a Bonifàs, fill de pares piadosos i educat en un ambient religiós li vingués la devoció tot d'un plegat; sinó que trobem més llògica, perfectament acceptable, l'explicació de què si als anys anteriors no invoca la protecció divina era per tractar-se d'obres ja executades. Ademés, les aclaracions que hi ha fetes en tinta o lletra una mica diferent o més petita, com fent-li cabre per força, són de l'any 60 per amunt, ja es tracti d'obres començades anterior o posteriorment al repetit any.

Cal veure el manuscrit i notar aquestes observacions i altres que n'omitim, siguin d'índole caligràfica o gramatical, per a convence's de la verossimilitut de lo que acabem d'observar respecte el temps en el qual es començà el llibre.

Es un dato que en res altera la significació del mateix, però tindrà el seu valor quan se tracti de sintetitzar la personalitat de Bonifàs que tenim encara disseminada.

LA PRIMERA OBRA

A JOAN DURÁN I PIÑAS

AL TERCER FULL, que porta el número 1, s'hi llegeix:
Llibre de les feñyas que á Comensat en lo Any 1752
lo Lluís Bonifàs Menor Escultor de la Vila de Valls.

Escultor de la vila de Valls era també son avi, mestre Lluís Bonifàs, o Bonifaci, com se li deia, però el nét fa la distinció entre'ls dos apropiant-se el qualificatiu *Menor* per a dir les coses amb propietat i evitar confusions que malgrat d'aquesta precaució no s'evitaren.

Primo, un Retaula de St. Geroni per tarragona, per St. Miquel del Pla, y lo consertí ab lo Ilt.^e Vichari General, dit Forrusola, per lo preu de 300 ₧ y la primera paga 100 ₧ y finida la obre las Restans y me pagaran los Capallans y lo Cabí dit Retaula lo Any 1754 dia 5. de Juriol y me Cabaran de pagar finide la obre com tich dit pagat y Contens. +.

Aquesta és la primera obra de què'ns parla Bonifàs. Vegi's, per la forma de pretèrit que usa, com l'anotació és posterior a l'any 54; *y lo Cabí dit Retaula lo any 1754.*

Al final un reflexe modest de la satisfacció per l'èxit que obtingué l'obra: *pagat y Contens*. Una sola paraula condensa el premi d'un treball que durà 2 anys. Que quedessin c o n t e n s

de sa primera obra és el mateix que donar-li'l salvoconducte per a intervenir en la vida artística del seu temps; era equiparar-lo als mestres d'allavors quan Bonifàs tenia tot just 24 anys.

Però l'art barroc, que en poc temps invadí tan de camp artístic manant retirar i destruint tresors d'inapreciable mèrit, com si portés en sí el germen d'un càstic, havia de sofrir injustícies que'ls seus autors estaven molt lluny de sospitar. I aquest retaule de St. Geroni havia d'ésser una de les víctimes. Als que l'encarregaren els deixà c o n t e n s, però no així a altres generacions que vingueren i el retiraren a una de les golfes del convent. ¡Oh inconsistència de les coses humanes! Del retaule no'n queda res; ni el record.

Buscant-lo inutilment per la iglesia de Sant Miquel fa dos istius, un frare recordà que en una golfa hi havia alguns sants, no sabia quins; però podria ésser que un d'ells fos el que buscavem. Era un d'ells; junt amb tres o quatre més de la seva época s'estava allí abandonat. Pel lloc i l'estil se pot assegurar que era'l de Bonifàs.

Després l'hem vist al Museu Diocessà de Tarragona. I no'l mirem com una de tantes obres anònimes que surten dels recons empolsats per a nodrir els museus; el mirem, confós entre altres, recordant l'alegria del dia que'l vam descobrir; el mirem amb l'amor que mirem totes les obres de Bonifàs; amb una mica més per ésser la primera que sortí de ses mans.

“... Y MIRAU QUI SON FRARAS”

BONIFÀS era molt religiós, un gran creient—més endavant el veurem testimoni d'un aconteixement sobrenatural—però no devia ésser fanàtic. La seva religiositat, de la qual no s'amaga i ostenta orgullós en els actes més insignificants de la vida, no'l priva de jutjar desapassionadament les accions censurables dels frares.

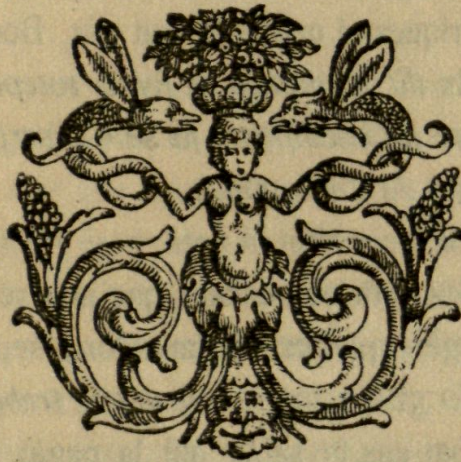
Era a l'any 1754 que concertà un St. Vicents Ferrer i un St. Francesc per a un retaule del convent de Sta. Catarina de Barcelona. El frare d'aquest convent amb qui havia fet el tracte, Pare Ignasi Bertran, morí *y encara no ere acabat de pagar y perque no constava, y age alguns anbolichs*, però per fi concertaren amb el Pare Prior que cobraria 141 lliures per tots els treballs que havia fet, *y quant aní a sercar los dines*,—escriu—*que ja fou á justat al Sigrístá que alegiren per dit St. Vicens me digí que si valía 100 ₧ y lo Restan que fes de Caritat, que me pagaría loego, que sino que no me podia dar Cap diner, Jo li responguí, ab Presencia de Mestre Remon Esplugas Fuster de la mateixa Siutat lo que fiu la Erquitectura, de lo Socul y Pedestral quan Me los podria dar los altres que Me los des, y per lo estat presen que me des lo que tinges gust; y que mes fes un paper de lo Restan, y lo dit frara Me responce que no volia fer papas que si no prenia a quelles 100 ₧ que*

mai Cobreria, pero lo dit frara me torna a dir que li avia de-fer la Caritat que tich dit, que sino no men deria Cap perque no Constava, y un Religios de lo Matex Conven dige y feu fe com antes de Morir lo P.^a Ignasi que Bonifas no tenia Cap diner Rebut, que lo Religios que dige y feu fe Fou fra llasinto lo Fuster de lo Mateix Conven, pero lo Religios li responge que aixo no constava ab Cap part que sino feya de Caritat lo que tich dit qui sa quan Cobreria; y Jo Me Consellí, y me daran de Consell que prenges las 100 ₧, pero jo aní aveurem ab lo P.^a P.^a ab M.ª Remon Esplugas y li volia Contar que be sebia ell los tractes que haviam tingut y lo ajust ab presencia de di M.ª Remon va dir que ab ell no li recordava y jo y lo dit M.ª Remon li digerem, va dir que ab ell no li Recordava, que ell no se cuidava de exas Cosas que o avi deixat al S.^a y no se volge escultar mes y age depasar per 100 ₧ y Mirau qui son fraras +

D'aquesta manera, literal, és com Bonifàs explica'ls *anbolichs* que hi hagué. I es veu que a Bonifàs el sorprèn i l'indigna que fossin precisament frares els qui s'aprofitessin de què el compromís no constés enlloc per a no pagar-li el deute, si no volia fer les 41 lliures de *Caritat*. Ell bé prou busca l'ausili de mestre *Remon* i té l'arrimo del fuster del convent, Fra *Llassinto* que dona fe de no tenir cap diner rebut; tot fou inutil. Era cosa acordada que Bonifàs no havia de cobrar la paga íntegra. Al P. Prior no li recordava res de lo que li deien; és més, *no se cuidava de eixas Cosas*; això era cosa del sagristà, i aquest, segons se veu, havia dit ja la darrera paraula: o 100 lliures a l'acte i les restants de *Caritat*, sense enredar-se en fer papers, o *mai Cobreria*. Bonifàs se resistia a creure que fos cert, necessità aconsellar-se i que'l Prior no's recordés de res per a de-

terminar-se a acceptar la proposta; no devia veure millor solució i per fi acceptà, tan estranyat de lo ocorregut que ho registra al llibre de notes.

I tanca la narració amb un petit comentari, ingenuu i tan expressiu que'ns estalvia el treball d'aclarir-lo.

EL MONUMENT DELS CARMELITES

ENTRA en les obres de l'any 1754 l'arreglo del monument pel *Conven de Carmalitas de la Vila de Valls*, essent Prior el pare Josep Pons. Se tingué de fer cuita i a corrents aprofitant un retaule que *ja ere vell sols que y feu los angels que y a lapar de fore demun de una Cartela y alguna cosa de lo Retaule que o Modi y se Conponge de lo modo que pogerem*. Era un arreglo; una obra en la qual hi devia abundar més enginy que riquesa i que, com qui diu, Bonifàs devia tenir d'improvisar, puix *dit Monomen se feu a toteprese que encharre no ere á Cabat de Esculptura ja se Conserta de Daura ab lo Sr Jph. Llatget de Tarragona*.

Aquí podria haver acabat la nota, però Bonifàs no era home que escassegés les notícies i encara que no's refereixi a ell ni a la seva feina, afegeix, parlant del daurador Josep Llatget: *y lo dit conven li paga lo gasto tot lo temes que treballa en la obra*.

Abans d'acabar ens fa saber qui la pagà: *y dit Monomen lo Paga un Religios de lo Matex Conven que Se diu lo P.^a Simo Pagat †*. Aquest pare Simó devia ésser persona de qualitat o al menys molt coneguda dins i fora del convent; no és un pare Fulano de Tal qualsevol. Es *lo* pare Simó; a aquest *lo* posat amb naturalitat i a l'anomenar-lo no ajuntar nom i cognom, sinó un o altre sol, sembla revelar la familiaritat amb que s'anomenava al carmelita que pagà un monument pel convent de Valls l'any 1754.

“ESTAVEN MES QUE CONTENS”

UNA de les coses de què Bonifàs se mostra més satisfet és de l'èxit de ses obres. I aquesta satisfacció no l'amaga, la confessa ingenuament en repetides ocasions.

Quan se fassi l'anàlisi de la personalitat artística de Bonifàs, del seu art en un aspecte purament subjectiu, aquesta glosa, que ara sembla sense transcendència, ens orientarà.

L'ANY 1762 va col·locar el retaule de les Stes. Espines que la vila de Targa li havia encarregat feia 3 anys. Un cop estigué col·locat, per més que *Cadaren Contens*, nostre escultor digué als comissionats *si lo volían fer visurar per veure si avi Complet*, però els comissionats renunciaren dient que *Estaven mes que contens*, i no sols això, que hauria estat solament complir un contracte, sinó que contentà també *tota la Vila*, lo qual és satisfer i complaure el desig d'un poble que li encarregà un retaule que havia d'ésser l'estotj d'una reliquia per ell venerada.

UNA cosa semblant ocorregué al fer entrega del Chor de la Catedral de Lleida:

El dia 11 de març de 1779 donava per acabada la obra en la qual treballava des de l'any 1774. Havia de marxar de Llei-

da al cap de dos dies, però abans s'havia de resoldre si el seu treball era rebedor. Aquí no diu Bonifàs que fos ell qui proposés la visuració. Sols diu que al fer-ne l'entrega als Srs. Canonges comissionats li *respongueren, que per veure si se visuraria si avia Conplert en lo Contracte se avia de tenir Capitul*. Més el Capitol donà preferència al Senyor Bisbe, que ho era D. Joaquim Ferragudo, i *resulte que se avia de anar a dit senyor*. En efecte, dos Srs. Canonges hi *pujaren*—és a dir, anaren al palau del Bisbe; els que hi heu estat fixeu-vos en lo ben aplicat que està el verb pujar—*participanli com avia acabat, y q. dit S.^r disposes si volia que se visures*. El senyor Bisbe en obra de tanta importància no volgué assumir la responsabilitat i *los digue que se resultes per Capitul si se visuraria ho no*. Reunit novament el Capitol, ens diu Bonifàs que *fou aveu plene que no volian que se visures, que Y ague Sr Can.^s que digue que ere huna hobre que no avia huit veu que no ne digues mil alebansas*.

I devien ésser tan motivades aquestes lloances, que el Capitol les féu seves i li demostrà amb una gratificació en metàlic, puix *despres se resulte que me desen Sent dobles en hort*, acaba dient nostre escultor.

AL rebre la darrera paga del retaule de Sant Isidro de la parroquial iglesia de *Vila Nova de la Gentry*, transcriu un cas per l'istil.

Aquest retaule, concertat a l'any 1771, no l'acabà fins al 1778 malgrat de no haver de fer *la figura principal del San*, de la qual escriu Bonifàs, *que serveix la que tenen, q. es feta de Pujol Sebre Escultor*. Els administradors troben que l'artista els fa esperar, però la qualitat del treball els agrada i a

l'acabar satisfàn més de lo pactat. Ho relata Bonifàs de la següent manera: *finide la dite hobre, Y Contentisims, be es veritat q.º los feu esperar, pero me digueren q. avian esperat, però q. estaven Contentisims, Y me daren una rêtificació de huna doble de quatre.*

Essent la construcció d'aquest retaule simultània a la del Chor de Lleida, volem creure que la dilació fou deguda a una major atenció que reclamava aquesta altra obra, tant per sa importància com pel curt temps en què l'executà, lo qual li obligà a no acceptar alguns encàrrecs, entre ells l'execució del retaule major de Vallmoll, del que sols féu la trassa a l'any 1776.

Es que Bonifàs se capficava solament d'agradar al públic, oblidant-se de mirar si lo que feia responia al seu ideal artistic, a l'art sentit per ell? No. Bonifàs estava identificat amb la seva època. Ses obres agradaven an ell i als seus coetanis. I l'alegria de quan el públic quedava content de ses obres, no disminueix quan era ell a qui satisfieien.

Al parlar de la llitera que féu per l'Assumpta de la catedral de Girona s'hi veu d'una manera clara el goig d'haver fet una obra en la que tot el satisfà i és motiu de joia. A ell mateix li deixaren triar el daurador que fou Bruno Rigalt, de Barcelona, el treball del qual meravellà a Bonifàs. Diu: *y cada tant be lo treball de Daurador com hobre ha gues vist. Y tot hort. Y se pussa lo Any 1776. Y dita hobre cada ab molt a plausu, Y gust, q. jo lluis no ha fet hobre q. me dunes mes golpa Y gust.* En aquesta senzilla relació, notem com tot revela admiració: El daurat, *com hobre hagues vist*; además era *tot hort*, i quedà amb tant *aplausu Y gust* que ell, fins ell mateix—*jo lluis*—no havia fet obra que li donés més *golpa Y gust*.

No acaba aquí la satisfacció en aquesta obra, sinó que ademés l'hi *peguaran divinament*; si bé és aquesta una satisfacció menys pura, més mercantil.

I resumeix dient-nos que *ne turneria afer huna altre*. Volem frase més ingenua i senzilla? Ella enclou tot un estat d'ànim. Es una nota optimista—la més optimista del llibre—d'optimisme quasi infantil produït per la obra que ha quedat a gust seu.

“NOTA DE LO QUE ME PESSA AB LA
VILA DEN GRASOLA”

AL MES DE MAIG de l'any 1762 se trobava nostre escultor a Targa treballant en la col·locació del retaule de les Santes Espines que féu per aquesta vila. A la d'Anglesola tractaven de fer un retaule major i segurament que al tenir notícia de què tan aprop hi havia un artista de la fama de Bonifàs, encara que tenien ja algun compromís adquirit amb un altre escultor, l'anaren a *sercar lo Sr. Rector y Batlla Y ab Compayya de lo Sr. Ramon Gassol, Comicionat, per fer la obra de lo Retaula Maijor, de dita Vila perque á nes an dita vila per pendre las midas per fer una trassa.*

Però com Bonifàs ja sabia que per recado del Sr. Bisbe hi havia anat un altre escultor i *que lo dit esculpr. ere en Morato de Sulsona*, no volia acceptar l'encàrrec; però foren tantes les *grans instancias* del Sr. Rector, que no pogué escusar-se'n i acceptà.

Cotejant aquesta nota amb la del retaule de Targa veiem que al cap de dos dies d'acabat aquest, o sigui al 29 de maig se n'anà a Anglesola a pendre les midas per a fer la planta.

Al cap de 15 dies, de retorn a Valls i llesta la planta, tingué *Carta que en Morato ja tenia lo Retaule Consert*. No creiem

que'l sorprengués gaire aquesta nova, per quant ja sabia que havien tingut negociacions amb Morató, cridat pel Bisbe, però en vista d'aquest procedir informal, tota la generositat amb què renunciava a l'encàrrec quan li feren, se convertí en energia un cop *per las grans instancias* del senyor Rector havia fet el treball; i no s'acontentà amb cartes o recados, sinó que amb la planta feta se n'anà a arreglar-ho ell mateix.

(Notem el seny amb què procedeix en aquesta qüestió, defensant els furs de la seva dignitat professional, sense que s'hi trasllueixi el més petit egoisme.)

Un cop *en dita Vila*—escriu—*aní directament á Casa Dⁿ. Jph. Pojals lo que enseñí la planta que feu, lo que Caige á gust, y després que jo ja avia mitja ora que ere en Casa de dit Sr. vinge lo Sr. Rector, Y vegí dita planta, Y dige be es altre cosa exá que la altre, y en ex punt Reprenge lo dit Dⁿ. Jph. al Sr. Rector que li dige de braves Cosas. Y despres lo dit Sr. Rector prenge la planta y se la ne porta, Y al Cap de un quart me envia unes quela Si volia pessar a la badia que me Setisferian mon treball, o Sino que ell passeria a Casa Dⁿ. Jph. jo Y pessi á dita Casa de lo Sr. Rector, y me pagaren la trasa Y me daren tan com demaní que fou Sinquanta y Sis Lliures. Y quant nos despadiem de lo Sr. Rector que se deya Dr. Franch. Canet y Bages, me demana perdo que ell aví menat Y Se posa á plorar que me trencha lo Cor, Y tota la vila volian que jo fes dit Retaula Y jo no los volge escultar.*

Expressament hem deixat sense interrupció el final d'aquesta nota, una de les més característiques del llibre, per a no treure-li res de l'istil personal, gens cuidat però molt sincer i ric en detalls que deixen endevinar tot un caràcter:

La precisió amb què determina totes les gestions amb naturalitat, com en una conversa es faria, esmentant el temps transcorregut de l'una cosa a l'altra. La discreció amb què aludeix a la filípica que don Josep degué endreçar al senyor Rector qualificant les coses que li digué, senzillament, enèrgicament, de *braves*. El condol que sent pel senyor Rector al regoneixer amb llàgrimes als ulls *que aví mecat*, el perdó que li otorga, la pietat a que'l mou son plor fins a tal punt que li *trencha lo Cor*. I finalment el desinterès, la dignitat amb què menyspreuà l'èxit que obtingué son dibuix a l'ésser conegut pels vilatans d'Anglesola que volien que fes dit retaule, però ell *no los volge escultar*.

No fou de tan bon arreglar lo que li passà mes endavant amb els obrers de l'iglesia que s'estava fent a Falset. A l'any 1780 li encarregaren una trassa, *Y per fer dita trasa Se enpenaren del P.^a Guardia de Capuxins de este de Valls, q. jo ja no Y volia hanar*; i com després hi hagué canvi d'obriers i disputes entre ells, li negaren les 75 ₧ que demanava per son treball, no volguent ni *hobeyir al decret del Sr. Vichari General* qui obligà al Sr. Dr. Roch Com á Rector *q. me peguas, Y hober de la Iglesia. lo q. satisfet de dites 75 ₧ vui dia 27 de febre de 1782, per Cobrar dites 75 ₧ me costa los gastos de Memurials, Y enviar lo Nunci en Falset 24 ₧ 5, sense mon treball q. perdí per anari*.

ELS CONTRACTES

VIST LO MÉS INTERESSANT de la primera part del llibre—les feines,—des del punt de vista en que'ns situem a l'ordenar aquestes marginalies, correspón ara parlar dels contractes per a veure com se formalitzaven.

Veurem que el document, més que contracte és una norma; un testimoni per cas de dubte, fiant més en la bona fe que en la força de l'escriptura. Podrem observar que malgrat de concertar per una part varis representants del comú i per altra l'escultor, devía ésser tal el concepte que d'ell tenien i la consideració amb què'l tractaven que a l'estipular les obligacions de Bonifàs esmenten només els punts principals deixant-lo lliure en les qüestions de detall, a les que s'hi descendeix sols per a garantir els drets de l'artista i rares vegades per a fixar-li obligacions. Tampoc tenen la rigidesa oficinesca dels plecs de condicions moderns, sinó un tò familiar, preveient possibles contingencies de la vida.

Tenim al davant el contracte del Retaule major de Golmés, del qual és la següent clàusula: *Y en Cas en eix tems Deu disposes de ell, la Casa de dit Bonifàs tinga la llibertat de fer á Cabar la obre per altra Artifise Conforma demostre la trasa entregada, molt á gust Y de agrado de tot lo Publich de nostre Parro^a. des del dia 29 de Juny del corrent Añy.*

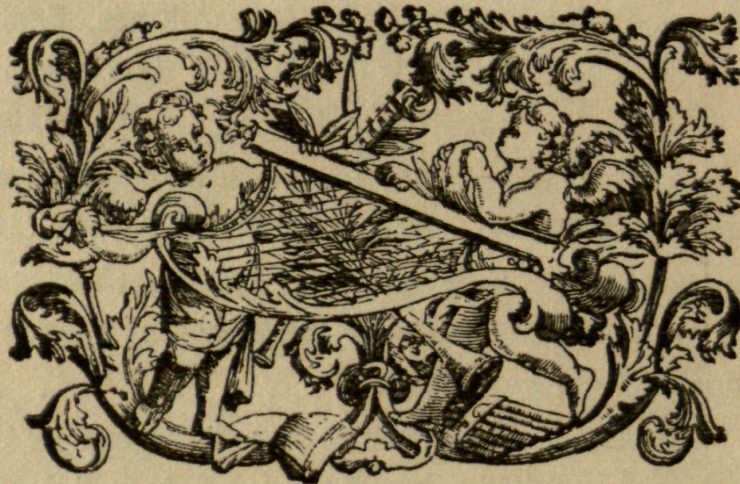
Més avall s'esmenten altres obres del contracte, i la forma en que's faràn les pagues regulades a mida que anés enllestint la obra,—per més que's feren efectives en dates molt diferents de les estipulades, ja que no s'enllestí fins al 1776, alguns anys després de lo pactat.

No's, devia contar amb tal retràs puix hi ha una clàusula que diu: *Y se prebe, q. si es lo Cas q. dit Bonifas tinga lo gust de tenir tota la Obre feta Y plentada per tot lo mes sobre dit de 8bre. o lo mes llarch per lo mes de D^{bre.} de dit Añy 1771, seli entregara plantada que siga l'Obre tot lo Compliment del preu referit.*

Quan se lleigeixen aquestes atencions en els contractes, un hi descobreix desseguida l'harmonia entre elles i el qualificatiu de Nobles que's donava a les Belles Arts. Ademés, Bonifàs era Acadèmic de la de S. Fernando des de l'any 63, i com a tal se l'havia de tractar: *Y tanbe es estat tractat Y Conbingut q. quant la feina estiga a punt a sa ocasio corresponent, lo Sr. Bonifás donara avís perque cuidian los Señors Comicionats agastos del Comu ferla anar á buscar, Com tanbe fer companiar los Artifises al anar Y venir, ab sas averias Y ferlos lo gasto duran tot lo tems, Y perque dit Contracta tinga la deguda forsa entre las parts, tant en Judisi, Com fora de ell, Y se li donia fe Y Credit fem lo present en Golmes, á de 9bre. de 1770.*

Per ausencia Y Voluntad de Dⁿ Lluís Bonifas Academich y Esculpr. de la Vila de Valls, firmo Com Apoderat seu com Consta de sa Procura en poder de Ramon Borrás y Borrás Nota. de la Vila de Tarrega als 9 de 9bre. de 1764, Josep Fontanet y Bertran Procurador, de la dita Vila de Tarrega Y Argenter.

A l'etzar hem triat aquest contracte, quines característiques són similars a les dels altres que hi ha i que també semblen transcrits a la lletra, com aquest ho degué ser de la copia rebuda de Golmés. N'hi ha que no tenen el formulisme d'un contracte, més amb abundància de condicions que Bonifàs apuntava per a ajudar la memòria i saber a què atènyer-se tant en sos drets com obligacions.

DEIXEBLES

ENTRE'LS APRENENTS QUE TINGUÉ HI ha en aquest llibre els noms de cinc, que encara que ell els anomena així devia ésser tan complet l'aprenentatge, que'ls que volgueren aprofitar-se de les ensenyances del mestre se poden considerar com a deixebles, per a dir-ho com avui ho diríem.

PERE JOAN GOLARONS.—Troblem en primer terme,—per ordre d'anys—a aquest aprenent que fou el que després, al cap de temps, mort Lluís Bonifàs, se quedà en sa botiga a les ordres de son fill Simforià.

Vui dia 18 de Novembre de 1761, afet pactes ab lo Sr. Franco. Vivas dit lo Puwillet, Y en lo Para de Pera Juan Gularons, lo aprenent, com dit Pera Juan se obliga estar en ma Casa 6 anys per à prenent, Y lo Para de dit Pere Juan me a

de entregar 6 Corteres de Blat. Y dites corte de Blat se deuan.

Y dit Pera Juan a Complert en lo Aprementatja Com home de be.

Així devia ser per quant més endavant el trobem de fadrí amb Bonifàs segons se desprén d'una nota de Simforià que diu: *Al sis d'octubre de 1787 se han pasat los comptes dels Journals, o temps que no se havian pasat ab Pere Joan Golarons fadrí Escultor, y resulta lo pasament de comptes seguens. Y en aquests comptes se troba que no n'havien passat des de l'any 1872, (Bonifàs morí el 86) lo qual per si sol ja faria suposar que era a la casa de feia més temps, i ho corrobora una nota de familia en la qual a l'any 1770 apareix com a testimoni del casament d'una filla de Bonifàs, Ursula, amb Josep Antòn Arnet.*

Volem creure que Simforià no seguí molt temps amb el negoci de l'escultura, ja que ell no era escultor, sinó que havia estudiat lleis; acceptant com a probable que traspassés tot lo relacionat amb la botiga a Pere Joan, no sols per ésser l'únic fadrí de qui parla després de mort Lluís, sinó per testimoni d'un llibre que nosaltres hem tingut a les mans i que tracta dels Ordres d'Arquitectura, Perspectiva i altres consideracions pràctiques pels escultors, que diu en una de ses primeres planes, de lletra de Bonifàs: *Est llibre es de Lluís Bonifàs Menor Escultor de Valls*, i amb lletra diferent: *Y ara es de Pere Joan Golarons Escultor*, lo que diu ben clar el canvi de pertinença del llibre que tenim sospites de què no's vengué aïllat de altres llibres i eines de l'ofici.

JOAN CAVALLÉ.—Era aquest de Riudoms (on morí el besavi de Bonifàs, també escultor, l'any 1697) i durà son aprenentatge del 21 d'agost de 1770 al mateix dia del 76, segons pactes que són en *poder de Jph Vives notari de este de Valls*.

Cavallé devia tenir la sort de poder treballar al Chor de la Catedral de Lleida per quant als dos anys de començada aquesta obra, *Achaba lo Aprenentatja en este de Lleyda*.

A continuació anota les festes que féu en la forma següent: *vagus ne tindrà dos mesus mes q. menus*.

RAMÓN SELLER.—Al dia 3 de febrer de l'any 1775 comparegué per a posar-se d'aprenent amb Bonifàs un *fill de Julia Seller Esculpr. de Nacio Haragones*.

No sabem si s'hi quedà—potser no,—puix Bonifàs només diu que espera son pare *per los pactas*, sens afegir ni un sol mot, ni esmentar en lloc més aquest aprenent.

BATISTA MATEU.—Feia pocs mesos que s'havia acabat el Chor de Lleida quan, segurament mogut per la fama que donà a son autor obra tan important, Pere Mateu, pagés d'aqueixa ciutat posà a son fill Batista d'aprenent al costat de Bonifàs. Féu els pactes el notari Joan Andreu, i firmats pel pare i el fill quedaren en poder de Bonifàs.

Al cap de poc temps mor el pare, però el fill segueix a cà Bonifàs qui anotava totes les vagues que feia fins a transcórrer els set anys que havia de durar l'aprenentatge.

BATISTA DALMAU.—A l'any 1784—escriu nostre escultor—*es vingut lo fill de Batiste Dalmau en ma Casa a treballar per*

Arquitecto, y lo seu Pare á vem cadat que li des lo q. me aparegia ha mi be.

Com se desprén de l'anterior nota, aquest no fou aprenent d'escultor sinó que lo que volia aprendre era la part arquitectònica dels retaules, feina aquesta que, malgrat d'anar tan íntimament lligada amb l'escultura en la majoria d'obres, determinava una fracció perfectament delimitada dins del gremi que se'n deia d'*escultors*, *arquitectes* i *entalladors* per a distingir ses especialitats. Observem també com aquí en lloc de pagar l'aprenent a Bonifàs, és aquest que li ha de donar lo que a ell li sembli bé, lo qual prova una ensenyança menys laboriosa.

No obstant de ser, doncs, un aprenentatge més vulgar l'hem consignat aquí per tractar-se d'una família que ha conservat fins a nostres dies—trasmetent-la de pares a fills, lo mateix que els nom i cognom—la tradició del seu art, que aquests darrers anys floria d'una manera esperançadora en el penúltim hereu, molt hàbil en la escultura, quan la mort l'arrebacà en plena joventut.

Ni un nom més d'aprenent trobem en aquest llibre. Ben segur que van ser molts els que al seu costat hi aprengueren secrets i fineses de la noble Escultura, més la feina de Bonifàs no era formar artistes sinó produir obres. La llum d'elles molt sovint devia aclarir el camí a altres artistes, però poques foren les vegades que ell s'aplicà a l'ensenyança d'alumnes, que si haguessin estat gaires li haurien robat temps de les feines; i encara els pocs que tingué fou mitjançant formalitats que li donaven garantia de què ses ensenyances havien d'ésser aprofitades seriosament.

NOTES HISTÒRIQUES

LA ESCULTURA ES ART DE SITUACIÓ, I, prova que Bonifàs era escultor per temperament, que de la mateixa manera que quan esculpia procurava que cada element quedés ben relacionat amb els que l'envoltaven, quan apuntava ses notes, obeínt a aquesta necessitat plàstica de son esperit, no les deixava sense situar-les al lloc corresponent de la seva època. Es el nom d'un personatge, un fet important, un petit detall, que donen vida a lo que explica. Per això aquest llibre—esbrinat amb tal complacència que pot semblar exagerada— a part del valor documental per a la història artística, té un valor purament històric ja que enllumena aspectes molt interessants d'aquells temps, i en presenta d'altres solament acroquisats a voltes, però de mà d'escultor que percebeix tant

els petits relleus del gran Retaule de la Vida, com els dels re-
taules que li donaren gloria i profit.

Hem vist en lo que portem fullejat que al voltant de les fei-
nes que Bonifàs anotava hi apareixen breus referències històri-
ques que, més per deduccions que per intenció a l'ésser escrites,
aclareixen determinats fets. I n'hi ha d'altres d'apuntacions en
les quals la notícia queda consignada conscientment, ja ella
sola, ja adquirint tanta importància o més que la feina que la
motivà.

Vegem, per exemple, les següents.

ROGATIVES A LA VERGE DEL LLADÓ

A L'ANY 1764 el regidor Ramón Baldrich en nom de l'Ajuntament li encarregà *las testes Y Mans dels Gegans de este de Valls, per lo preu de 21 ₧*. Fins aquí el dato imprescindible, per quant n'és objecte la obra que Bonifàs trauva de registrar.

Però després continuà dient que al dia 15 de maig se tingueren de fer a *tota prese per la festa de la Verge del lladó, que se trege per pregarias de Aigua Y se assistí tan que li feren hunas gran festes*. I aquesta segona part, històricament, resulta més interessant, ja que'ns dona notícia de la secada de la terra, de les pregaries que's feren per a aliviar-la, traient-se la Verge en processó i de la molta gent que hi assistí, fins al punt de constituir una gran festa, a la que no hi faltarien els vint pobles del contorn que per secades estaven baix l'advocació de nostra Patrona.

SE CREMA LA VERGE DE PARETDELGADA

COMENÇAVA a desgranar sos anys la segona meitat de la divuitava centuria, en que era venerada encara la primitiva imatge de la Verge, *que se diu que la troba hun pastor, que se deyá Peredelgado*, a l'ermita que per això se'n diu de Paretdegada, vora la Selva.

Feia poc que Bonifàs havia fet un retaule per a dita imatge quan *se Crama lo any 1765, entre lo primer de 7bre. y lo segon dia, Y la verge se torna Cals Y tot lo demes sendre*. Per aital motiu al dia 28 d'octubre del mateix any ne concertà un altre de nou, per lo preu de 400 lliures, doble del que havia costat l'anterior. Y féu, també de pedra com la cremada, una nova imatge, posant els troços de calç, restes de l'anterior, *dins de ella Y pihaña, ha la dita verge que vuy se venere Y la benehi lo Sr. Arcabisba de Tarragona Dn. Joan lario*.

A part de les notes documentals, interessantíssimes per a la monografia d'aquesta ermita, és bonic evocar després de tants anys, amb la veracitat de la propia narració, aquest fet ungit de sant respecte en vers la tradició servada d'anys per tota una comarca. Bonifàs podia crear la reliquia, però ell sabia que no era la seva obra lo que'ls fidels necessitaven, sinó la protectora in-

fluència de l'altra imatge miraculosament trobada; i per tal motiu fa de sa verge un reliquiari que tindrà en son interior, com ànima de llegenda, els restes calcinats que eren substància de la devoció del poble, i per fòra mostrarà les belles formes emotives que necessiten els ulls corporals per a cooperar a l'acció espiritual de la pregària.

Y és que Bonifàs s'utilitzava i sabia de fineses místiques, i per això ademés de l'ànima objectiva, quelcom sensual, de tota obra d'art, trobà bé donar-li a aquesta un'altra ànima molt més abstracta malgrat de sa apariència, fent així ofrena de sa vanagloria a la Tradició.

CANVI DE BATLLE

HI HA UN NOM en aquest llibre que sona repetides vegades: és el del Dr. Gregori Martí, que en varies ocasions s'encarrega d'entregar diners a Bonifàs, en representació de l'altra part contractant de les obres.

En aquesta ocasió—any 1762—el Dr. Gregori té la *encomenda* de fer fer un retaule de Snt. Ignasi per la Granadella, a compte d'un Pare jesuïta resident a Madrid; i a l'acabar aquesta nota, escriu: *Y se trobe Batlle, que ó feren deixar lo Rei a Dⁿ. Pera Martri Veciana per uns quentos que Y age.*

Es ben poca cosa lo que diu, però basta per a evocar una maniobra política de les que encara s'istilen o empenyer algú estudiós cap als arxius per a veure amb certesa quins foren aquells *quentos*, pels que Carlos III féu deixar la vara a Veciana per a donar-la al Dr. Martí.

A l'Indaleci Castells—un d'aquests estudiosos que s'ha dedicat seriosament a la història de Valls, de manera especial la del segle XVIII—hem recorregut per si podem completar aquestes notícies, en particular la que segueix. En ella's parla d'un tal Salvador París que sembla no fou agé a la caiguda de Veciana, segons sospita l'Indaleci, qui ademés ens diu, referint-se al canvi de Batlle: «Veciana va correr a Madrid per a aclarar les coses però allí morí (1763) sent enterrat a la iglesia de Mont-

serrat de la Cort. (No fassis cas de la *Historia de las Escuardras*, de Ortega i Espinòs; es tot una novel·la.)»

Per lo vist èl tal Dr. Gregori devia ser persona principal en aquell temps. D'ell podem dir que Bonifàs el tenia de metge, i afegir que el que escriu aquestes ratlles, entre'ls llibres vells de casa seva hi ha trobat un tractat d'anatomia que li pertenesqué, segons se desprèn de lo que's llegeix a la primera plana: *Ex Libris Dr̄is. Gregory Marti et Estalella*. Es una interessant obra en dos llibres, escrita en llatí per *Philippus Verheyen in Universitate Lovaniensi Anotomiæ Profesor regius*, editada l'any 1717 i acompanyada d'una munió de làmines i el retrat de son autor, gravats amb planxa d'aram.

UN BONA PESSA

(SALVADOR PARIS)

D'AQUEST PERSONATGE tant interessant ne trobem rastre al llibre de Bonifàs en la forma següent:

Vui dia 23 de maig de 1785 So firmat lo Acta de Sensal q. so pres per las disputa q.e se tingue ab la Vila per defensa per lo Any de lo meu Avi fou Regidor per lo que posaran ab ystanci de la bona pessa de Salvador París, q. fou lo primer Any q. iague Diputats en esta de Valls q. tota la vila y esta enbucada, las millors casas de

Queda la nota quelcom confusa y sense acabar. No obstant, expremet el sentit de la mateixa, se pot endevinar quina fou l'instancia de París que obligà a Bonifàs a pendre un *sensal*; però les documentades referències que l'Indaleci amistosament ens ha facilitat l'aclareixen del tot. Diuen així:

«No's pot entendre pas la nostra Història de la segona meitat del sigle XVIII, sense coneixer a Salvador París. En ell s'encarna l'esperit de revolució democràtica que se sentia en l'ambient. Amb ell comença a Valls la política moderna, la divisió en dos bàndols, la pandilla alta i la pandilla baixa que amb diferents denominacions, per exemple la de realistes i constitucionals (servils i negres), arriben fins a nostres dies.

Salvador París era fill de Picamoixons. Vivia a la plaça de l'Oli, a la casa que fa cantonada a la baixada (aleshores *devallada*) de la Pescateria. Era un subjecte inquiet, viu i astut, però sense cap èspiritualitat, ans be era un home de males passions. Felip de Veciana li deia irònicament, el *tribuno de la pleble*. Però això en part era ben cert. Havia embadocat al poble baix.

Va començar per intrigar dins la confraria de Sant Pere i Sant Isidre, fins a ésser procuradar de dit gremi de pagesos. Més tard al fer el Rei els primers assaigs de sistema electiu, va ésser elegit sindic personer. Des d'aquest càrrec fiscal va buscar bronquina a tots els Ajuntaments, sempre en defensa *del pobre*.

Va promoure molts disturbis i esvalots. Però ell, per a sus-treure's a la jurisdicció ordinària, va gestionar i obtenir un nomenament de *Visitador de las Salinas*, càrrec honorific, sense sou, però que li permetia l'us d'espasa i el riure's de la vara. Sens dubte tenia a Madrid qui l'escoltava. ¿Qui? això era un misteri. Lo cert és que en un document de la època se parla de que *sabe deslumbrar a la Superioridad*.

A Madrid hi feia bastants viatges. Una vegada, des de la Cort, va escriure dient que havia conseguit que no's paguessin delmes i que l'impost personal se repartís per valies, però que per això era menester untar la rosca. En juntes secretes els seus partidaris van reunir i enviar-li una important quantitat. Lo curiós del cas és que presidia dites juntes un frare agustí.

Predicava als pobres contra *les perruques*. Era enemic encarniat dels Vecianas. Sospito que la caiguda misteriosa del primer Pere Mtre. del càrrec de batlle, va deure's a una maquinació seva.

Una de les més greus *entremaliadures* de París, va ésser la d'acusar als regidors de tots els Ajuntaments que hi havia hagut des de l'any 1750 al 1766, de malversadors dels bens comunals, fent-ne denuncia al Suprem Consell de Castella. Nomenat pel Intendent general de Catalunya, va venir a Valls un comissionat, D. Gabino Esther i Montserrat, per a residenciar als regidors. Va permaneixer aquí molts mesos; emportant-se molts llibres que no s'han vist mai més.

Aquesta *travessura* de París va costar molts disgustos i molts diners als interessats. Quasi tots van tenir que empenyar-se per els gastos de la defensa.

Entre dits regidors hi havia el vell Bonifàs, l'avi de l'acadèmic.»

Dibuixada amb claretat la figura de Salvador París, corroborarem, per la forma amb que'n parla, les sospites que teniem sobre la filiació política de Bonifàs. No obstant, reparem que al trobar-se legalment perjudicat no's rebel·la contra'l *tribuno de la plebe*, qualificant-lo d'una manera dura, sinó que's limita a dir-li *bona pessa*, dictat que no involucra intenció insultant, sinó més aviat de *transigència* per qui amb ses manyes l'ha fet víctima d'una *entremaliadura*. Un lleuger insult hauria presentat a Bonifàs impotent amb els altres i amb ell mateix; ara, aquesta prudent censura ens dona la pauta de la seva serenitat i bonhomia que ja coneixem.

LA PRIMERA PEDRA D'UN CAMPANAR

DELS ÚLTIMS del segle XVI que estava feta la iglesia de St. Joan i corria ja el darrer terç del XVIII quan els vallencs volgueren enriquir-la amb un campanar que fos digne d'ella.

Amb tota solemnitat se posà la primera pedra, i Bonifàs, participant de la general alegria, fa al seu llibre una sucinta descripció de l'acte.

Detalla primerament els noms de les autoritats—*Y la pussa lo Sr. Rector Dr. Juan Somerano; Y regentan la vara lo Dr. En drets Jph. Antón Nin*—i persones que hi assistiren, amb la professió de cada una d'elles, que Puigjaner ha transcrit a la seva Història de Valls.

Tot seguit descriu la festa en forma tan concreta, malgrat lo sucinta, que permeteria reproduir l'escena al mateix lloc on se celebrà, que fou a la placeta del costat de l'iglesia darrera de l'altar de Sta. Ursula.

la Serimonia que se feu, fou la seguent, a 4 hores de la tarde lo dit dia 14 de 7bre. de 1777, ensepeganse en Diumenja, tocaren las Campanas, Y la Cumunitat, ab lo dit Sr. Rector, ab Companyia del Ajuntament, feren profeso, ab la vere Creu, Y lo Ajuntament al derrere, y los Comicionats q. alegí la Vila al devant; Y hunt Moso ab una Safata devant del sobre dit

Ajuntament, Y a la dita Sefata y avía lo Martell, Y pelete, Y huna escarpere, enpleteyat, aribaren la dita profeso al lloch ha hont se Construeix lo Campanar, los fonamens ja hoberts, beneyiren lo puesto, Y lo dit Rector prengue la dita palete, Y possa Arguamasa y pussa la pedre, Y en dita pedre y avia esculpit las Armes de la Vila ab lo Añy. &.

Ni un detall important hi trobem a faltar: era un diumenge de setembre; hora, les quatre de la tarde; al sò de les campanes que brandaven venen en processò, portant la Vera Creu, els comissionats de la Vila, després la Comunitat seguida de l'Ajuntament i entre una i altre un mosso amb una safata contenint les eines, platejades, que serveixen per a la cerimònia. Els fonaments oberts; el Rector hi posa una paletada d'argamassa i al damunt s'hi assenta la pedra que espera la gloriosa càrrega d'un campanar que no's farà, que quan se farà ja no serà'l mateix i s'alçarà unes quantes canes enllà.

Feia dos segles que la iglesia s'havia construït a força de constància i privacions. Es que al segle XVIII havia disminuït la idealitat o la fe que, amb tot hi haver augmentat la població no's pogué fer el campanar? Quan Bonifàs morí no havia cristallitzat encara el fracàs d'aquesta empresa. Per això en son llibre no hi consta'l més petit recel, ans bé explica l'organització dels preparatius econòmics com si l'èxit més falaguer els hagués de coronar:

lo Ajuntament per dita fabricha, per barris alegiren 24 homes so es 2 per barri. Y per fer dita fabricha, resulgeren, los elegits 24 en Compayia del Ajuntament pussar per pexó diner per lliura a la Carn mentres dureria dita fabrich. Y Cridaran tots los endeviduos de la Vila, si venian be, Y lo Segratori de la Vila q. ere lo Sr. Jph. Vives Notari los preguntava, si es-

tavan Contens en dit pexó, de diner per lliura a la Carn, y de la Resposta q. feyan cada endevido, ho asentavan, Y los prenia lo nom, y sen llava hunt Acta.

Y dit Mes y dia estava Sede vecant, q. mort lo Sr. Illre. Dn. Juan Lario y Lanzis Arcabisbe de Tarragona a 6 de 7bre. de 1777. Y morí en la Vila del Pla.

Governant la San. Mara Iglesia N. SS. P. Pio VI Y Reignant nostre Catolich Monarca Dn. Carlos III q. Deu g^{de}. m^s. a^s. &

Tal és la relació que fa Bonifàs d'aquest episodi de nostra història quin complement no respongué als preparatius, ni a la rectitut que s'hauria necessitat per a dur a terme la obra d'aquell campanar neo clàssic que tenien projectat.

Aquesta nota i les dues que seguiràn són les úniques del llibre en que Bonifàs sols hi intervé com a cronista i de les que, per lo mateix, ne fuig la flaira d'intimitat que trobem en tot lo demés.

No obstant aquesta ausència és accidental; solament és en tres anotacions que ocupen, dues d'elles, les tres darreres planes del llibre i l'altra una plana d'entre mig, sense constituir secció especial ni anar precedides de cap rotulació, com acostuma a fer en altres casos. Devia apuntar-ho per tractar-se de fets de tal importància que ell creia dignes de deixar-ne memòria als seus descendents o tal vegada no més perquè plaia al seu caracter ordenat i meticulós.

L'AIGUAT DE SANTA TERESA

L'APUNTACIÓ que ocupa el darrer full del llibre és per de més calamitosa. L'alegria que respira l'anterior, contrasta amb el defalliment d'aquesta que la segueix immediatament—com en les coses de la vida sol passar—sense una petita senyal de separació que'ns previngui per al canvi.

Passaren dos anys en que cap aconteixement públic cridés l'atenció de l'escultor, però al cap d'ells en vingué un de tanta importància que no resistí a narrar-lo detalladament, i nosaltres a transcriure'l quasi bé íntegre.

Note Y digna de sent notada, Y es q. lo die de Sante Theresa de Jesus en lo Any 1779 a 15 de Octubre, cabalment en disapte, feu hunt gran Aiguat, q. los nats no avian huyi a dir de la gran vinguda de Aigues de los torrens, y ne venia en tanta abundancia q. sen porta las Rodes de los cordes, fins las pedres, per tenir las Rodes, Y la Aigua ariba sobre lo pont de St. Franco. de Paula, Y fins a la portaria de dit Convent, Y los Religiosus se posaren en horacio y esposaren lo Sagrament, y la Casa de lo hort, del Dr. More estave islada de agua, totes aquells hortos enmediats al torrent tots plens de Aiga, Y tots los torrens de la sirconferencia de la Vila, no se pot contar de la gran abundancia de Aigue q. venia, no deixa paret ni resclosas en los torrents per pendre las aigues per entrar en los Rechts.

Aixó sol ens donaria idea del mal que féu aquell aiguat que ademés d'inundar els camps destruí el sistema de regadiu que de molt antic constitueix sa mes gran riquesa. Però Bonifàs precisa més aquest mal, encara que regoneix que és *inconciderable*, i diu: *lo dañy conpreench q. pasá de sent mil lliures, Y si se avia de contar lo dañy de las terres q. se ne aportat, no nia prou en dos sentes mil lliures.*

Després d'explicar detalladament aquests efectes de l'aiguat ens dóna, com a síntesi, una visió panoràmica del lloc on devia ésser més imponent: *al pont del Riu senblava hunt Mart, entre la aigue q. venia del Riu se honi ab la de los torrens de la vila q. venia, q. prenia des del moli de farina de los Cartuxos, fins a las hortas de los fontanals.*

Y lo moli de More ere tot ple de Runa.

Fins aquí els fets, en quina manera d'exposar-los veiem en Bonifàs al coneixedor, tant de nostres costums industrials, agrícoles i religiosos, com de la topografia dels defores de Valls amb la seguretat de l'home, millor dit, de l'escultor avesat a la ponderació de formes.

I en virtut d'aquesta mateixa qualitat ponderativa, compara lo succeït amb la crisi que seguí: *Y lo pitjor de tot q. los fruits no se volian los Ayguardens no ne volian en cap preu; lo vi á dos y á tres la Cortilla, y lo Blat a sinquanta quatre Y á 6 ₧ la Cortere, q. eren las Guerres en Gibalta. Y lo Bacalla á 4 sous Y 5 sous 6 la lliure Y lo quinta a 30 Y a 35 ₧ lo quinta, q. ni avia per fer tremular, q. Y a gut hunt Ivern molt misuro est any 1780. Y la Collita molt misere, q. ara en la cullita lo Blat ne demanavan á 6 ₧ Y mitja Y a set lliures, la Cortere.*

Al cap dels anys, al mateix terme—i més enllà del terme—

s'havia de tornar a sentir condol per motius semblants: les mercaderies, unes massa cares, altres massa barates; les collites, dolentes, i'l Temple de Janus obert de bat a bat.

Bonifàs, allavors també com avui en dia, s'espantava de que's perllongués el mateix estat de coses, endevinant-se un ver motiu de queixa en el tò de sincera tristesa que usa.

Abans d'acabar insisteix en la miseria imminent, i tanca la nota implorant la protecció del cel amb una frase que s'escau ésser la darrera del llibre, encara que no la darrera hi apuntà. Escriu: *Y si estes guerres no si posa hunt Remei, ho lo Mart no corre se prepara gran miseria. Deu vulla q. no sia.*

Es una narració més que històrica, viscuda. Aquestes paraules son del segle XVIII com podrien ésser del primer any de l'actual guerra en el que les collites se van perdre. Bonifàs demanava *hunt Remei* per la guerra de Gibraltar, com nosaltres el desitjem per la present conflagració mundial.

L'interrogant que avui té en sospés a tot el món és semblant al que capficava a Bonifàs aquell hivern tant miserios del any 1780. I així com el d'ara s'esvairà, s'esvai el d'allavors, obedient a la mateixa llei històrica per la que el poeta anglés comparà la vida a un conte sentit dues vegades.

UN LLAMP A LA IGLESIA

PERDUDA ENTRE varis fulls en blanc hi trobem la següent *Note del q. succeyí vui dia 22 de Agost de 1783 en este de Valls entre 8 Y nou, acabant la Mise de la Maradedeu en la Parroquial Iglesia Y es lo cas se mogue una gran tempestat y se posa afer huns forts llams y entra en la Iglesia.*

El trobar esmentat aquest fet prova la importància que l'hi degué donar la opinió que segurament, tot i condolent-se'n, comentaria amb alegria que succeís acabada la missa, evitant-se així moltes desgracies. Creiem que no n'hi hagué cap, puix de lo contrari Bonifàs ho hauria consignat.

El fet d'un llamp que cau en una iglesia és important mentres és d'actualitat; al cap d'anys pert tot interés si amb ell no s'hi relacionen efectes o concauses que mereixin recordar-se.

(Cabalment dins d'aquest segle tenim noticia d'altres dos llamps caiguts a la iglesia de St. Joan, que més que l'anterior mereixen ser recordats:

Un a l'any 1727 que s'ha interpretat com a senyal de la protecció que dispensà Deu, al que fou canonge de Lleida, D. Francesc de Sagarra i de Baldrich, ja abans de naixer. Se conta que sa mare, persona molt devota, després de combregar mai deixava d'estar-se un rato a la iglesia donant gracies al cel. Un dia,

estant prenyada de dit sant varó, sortí de la iglesia en mig d'una forta tempesta sense cumplir aquest requisit, i encara no havia arribat a sa casa de la plaça del Blat, que caigué un llamp al lloc on feia un moment s'estava. D'aquest modo, per especial intercessió divina, a canvi d'un acte de devoció se salvà la vida del que havia d'ésser honra de Valls, llustre i exemple del Cabildo de Lleida i que a la edat de 39 anys morí en olor de santetat, conservant-se són cos incorrupte durant molt temps.

De l'altre'n parla Mossen Ribas en la Monografia d'aquesta iglesia i diu que caigué el dia 14 de setembre de l'any 1787, enfosquint el daurat de l'altar major.)

La nota de Bonifàs que copiem té poca importància històrica; té sols la d'ésser el ressò d'un aconteixement que un dia del segle XVIII tingué cabuda en totes les converses de nostre poble, i un esperit selecte anotà com qui marca un punt del diagrama de les commocions populars.

UN MIRACLE

QUAN FULLEJANT PER PRIMERA VEGADA aquest llibre, amb la sorpresa de la cosa inesperada, vam trobar la narració del fet sobrenatural que ara veurem, la plana que'l conté va aureolar-se amb el resplandor de les aparicions santes, i l'aroma de llegenda que d'ella emergia ens semblà més excelsa que la de les demés: com quan d'entre les sentors que voregen el camí flueix de sobte una flaira més penetrant que'ns embauma'ls sentits i dóna a aquells instants una inefable sensació d'eternitat.

Fa uns quants anys, en un dels primers estudis localistes que férem, ens arribà a les mans un llibret que tracta de la Verge del Lladó, escrit per un Pare caputxí i publicat a Barcelona l'any 1775. En ell, entre altres miracles de la Verge es conta que a l'any 1763, al fer-se un forat al cap de la imatge per a millor col·locar-li una corona, n'eixí tal fragància que's considerà cosa

miraculosa, i la mussa popular la perpetuà en forma que per cert no evoca la exquisida espiritualitat del fet.

Però lo interessant per a nosaltres i que molts ignoren, malgrat d'esmentar-ho Puigjaner en sa Història de Valls, és que Bonifàs fós protagonista en aquest aconteixement, i que de la seva mà en servi el llibre una relació detallada que és la que a continuació copiem al peu de la lletra.

Vui dia 30 de Mars 1763 aní Jo Lluís Bonifàs á fer venir un dau de Plate, á la Verge del Lladó dels Pares Capuxíns, de esta de Valls, per possarli una Corona Nove que Se ne Cuida Anton Baldrich de esta Y Crech jo que la paga, Y es de Notar lo que Me succey Y es quan Claví lo ferro al Cap de dita Verge, per fer venir lo dit dau a loego q. fiu Selta pedre de Cap, eixí una fregancia de a quell dit Cap com si egestat, no fregancia de esta vide, sino fregancia esperitual, y dita fregancia dura fins al terser Cop de ferro, Y al segon Cop de ferro, fiu aulurar al fadrí, que tenia allí, que se deya Mariano novelles fadrí esculptor tanbe la Senti, dita fregancia, Y la Corone es Deurada Y ab un paneret de flos al Cap de dita Corona.

Aquesta nota pot considerar-se com una mena d'autèntica del miracle, ja que hem vist que Bonifàs, sempre religiós sense fanatisme, no oblida mai el valor real de les coses en que intervé, encara que's tracti de censurar la conducta dels frares de Sta. Catarina de Barcelona o de reprovar devant de tot el poble la conducta del Rector de Golmés.

Es significatiu que a Bonifàs estés reservat el privilegi d'aquest fet tan excelsament delicat. Aixó vol dir que son esperit selecte era prou fi per a percebre tot l'alcanç de la fragància que «eixí de aquell dit cap.»

Que dia 30 de ¹¹Nov¹⁸ 1783 anu. lo ²¹ Sr. Bonifàs a fen
 venir un dau de Nave, a l'Orge del Mada del
 Pare Capuxin, de esta de Vall, per portar una
 Corona Noue que se ne cuida Anton Baldrich de
 esta Orge jo que la paga, i es de Nots lo que me
 succeij ~~que quan~~ es quan Clau lo fero al Cap de
 dita Orge, per fer venir lo dit dau, a loego q. fue sel-
 ta peche de Cap, exigij una fregancia de a quell dit
 Cap, com si ~~espera~~ ^{espera} estar, no fregancia de esta vida, sino
 fregancia espiritual, y dita fregancia dua fins al tercer Cap
 de ferro, i al segon Cap de ferro, fue aintuar al fadre, que
 tenia allí que se deya Mariano nouelles fadre escultor tanbe
 la senti, dita fregancia, i la Corona es benida i ab un pa-
 neres de flos al Cap de otra Casana.

Imaginem el goig íntim amb que's posaria a escriure aquest testimoni del contacte amb la gràcia divina; (la mateixa, però en un altre aspecte, que demanava per a infondre vida als sants que poblen tants retaules). I observem com Bonifàs explica'l succeït sense treure-li gens del seu encant, deixant-li la mateixa essència de cosa intangible que no gosa comparar a res d'aquesta vida.

El perfum que sentí seria com el que invoca la mística Esposa cantada per Salomó al referir-se a son Estimat:

Perfumat d'olors
del bàlsem mes fi,
oli que's vessa és lo teu nom suau,
perfum que atrau
les ànimes novelles.
Atràume a mi
i correrem als regalats olors
de tes sentors.

Seria com la flaira que al segle XV ensalçà Serradell de Vich, parlant del Paradís.

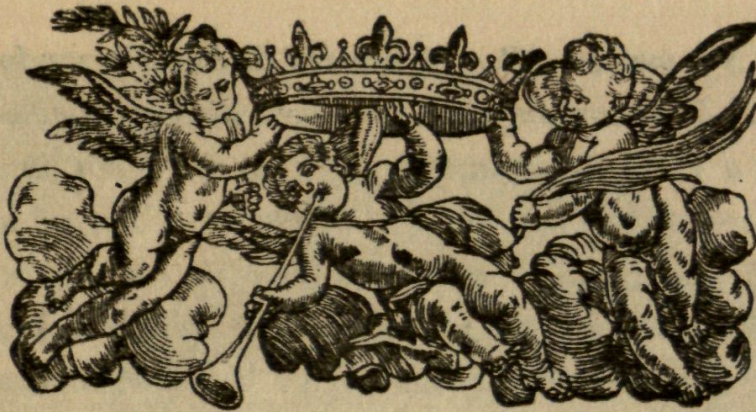
La flaira dolça que eixira,
Segons ay dit,
Del sagrat cors de Jesuxrist
E d'autres sants
Serà placent als odorants
Així forment
Que flors e ambre son nient

.

Però Bonifàs no troba res per a comparar la «fragància que durà fins al tercer cop de ferro». Resta admirat; no sap com es-

plicar-se i ho fa com ho hauria pogut fer Sta. Teresa: amb istil orfe de retoricismes, transparent, més d'apostol que de literat; propi de qui havia sentit amb els sentits corporals aquella fragància que no era *de esta vide, sino fregancia esperitual*, i per aixó no buscava les flors i ambre que esmenta Serradell, ni el balsem més fi, ni l'insens olorossim i la mirra, ni la vinya que floreix, ni el lliri de les valls que s'esbadella, de que'ns parla Salomó, perquè rés del món li hauria semblat bé per a donar idea de la excelsitut d'aquella espiritual fragància.

NOMENAMENT D'ACADEMIC

ENTRE LES NOTES DE FAMILIA DE QUE aviat tractarem hi ha unes quantes planes dedicades al nomenament que Bonifàs rebé, d'Acadèmic de Merit de la de San Fernando de Madrid. En elles hi ha documents molt interessants d'aquest honor que se li féu quan tenia 35 anys.

Del llibre's desprén que la primera nova que tingué d'haver sigut nomenat Acadèmic, fou amb la carta que de Madrid li escrivé son amic Joan Pau Canals, el dia 7 de juny del 1763, que comença així:

*Molt Sr. meu esta Real Academia de San Fernando, Diu-
menja dia 5 del corrent; dia Cabalment de San Bonifasi Bis-
be, creá á V. M. Academich de Merit ab veu Y vót ab univer-
sal aplauso de tots los SS^{rs}. que assistiren, Colocant lo baix
Relléu de San Sebastia en hun paratja de los mes vistosos
de las Salas sobre de un Canteráno que serveix de peu a la
llibreria; de qual Setisfacio dono a V. M. mil Parabiens, y jo
mels prech per lo bon éxit ha tingut una pretenció en q. me
havia tant empeñat. El baix relleu a que fa referència és el que
envià junt amb alguns dibuixos i un memorial per a justificar el
seu ingrés a l'Acadèmia.*

Segueix copiant la carta que diu que així que hagi recullit el títol d'Acadèmic li enviarà, i dóna lo *Parabien* a tots, senyaladament al *Seu Sr. Avi* de qui era el memorial que *tanbe fiu commemoracio*. A sota de la firma hi ha una nota que diu: *lo Any 1764 S. Magestat se dignat ferlo President de lo Comers de la gransa tocant en los tins á dit Sr.*

Més endavant hi trobem la *Copia de los despaxos que me Remete la Reygal Academia de San Fernado*, datats a 11 de juny de 1763, en los que li comunica dita institució que ha sigut nomenat Acadèmic de Merit, per la Escultura, amb vot i seti, i habil per a tota mena d'acensos, amb les *prerrogativas concedidas por S. M. a su Clase, que como se contienen en el Artículo 34 de los Estatutos son en la forma siguiente.*

»A todos los Academicos Profesoras que per otro Título
»no la tengan concedo el especial privilegio de Nobleza per-
»zonal con todas las inmunidades prerrogativas y esencio-
»nas que la gozan los Hijosdalgo de sangre demis Reynos:
»y mando que se les guarden y cumplan en todos los Pueblos

*Relleu de Sant Sebastià
existent a la Real Academia de San Fernando,
de Madrid.*

»de mis Dominios donde se establecieren, presentando el
»correspondiente Título o certificación del Secretario de ser
»tal Académico.

Se li concedeix també llibertat per a exercir lliurement sa professió sense poder ésser obligat a incorporar-se en cap gremi ni ésser visitat per veedors o síndics, advertint que *el que en desestimación de su noble Arte, se incorporare en algun Gremio, por el mismo hecho quede privado de los honores y grado de Académico*; tot lo qual se li comunicà firmat, refrendat i segellat per a que tingués el degut compliment de conformitat amb les intencions del Rei.

Suposem que's refereix a aquests despatxos quan parla dels *privilegis* que li portà de Madrid a Poblet—trobant-s'hi Bonifàs el dia 16 de juliol, treballant per a la cova del Venerable Margenet—l'Abat de S. Pau de Barcelona, religiós de Poblet, Fra Pau Fuster, a qui *feu la gracia Carlos terser Rei de España de dita Abadia en lo Any 1762*.

Encara que de la data *de los despaixos* a la rebuda dels *privilegis* transcorregué quasi un mes, creiem que's tracta del mateix document, malgrat de nomenar-lo de diferenta manera, no sols per la poca facilitat de comunicacions d'allavors, sinó per l'existència d'una lletra en que remercia el nomenament, datada el 19 de juliol, tres dies després de l'entrega de l'Abat de S. Pau, lletra que hem de pensar que Bonifàs escrigué tot seguit de tenir la comunicació de l'Acadèmia.

La copia d'aqueixa lletra de gracies que envià Bonifàs a la Real Acadèmia és com segueix:

Exmo. Señor.

Señor El particularissimo honor con q^e. V. E. se ha servido distinguirme alistandome en el numero de sus Alumnos, ó

eligiendome por uno de sus Academicos de merito supera, y transciende tanto la esfera de el mio, q^e. solamente graduo aquel favor tan singular por un generoso rasgo de su notoria honradora dignación; Y conciderando q^e. los esmeros de esta en favorecerme se dirigen á estimularme al exercicio, y perfección de mi noble Arte, al passo q^e. por tanta fineza, rindo á V. E. las mas atentas gracias, es assí q^e. aplicaré todas mis furzas, para no frustrar el deseo, o esperanza, y demás satisfacciones de V. E. Acuia obediencia quedo resignadísimo rogando á Dios prospere a V. E. para credito, y esplendor de la Monarquia, Valls, y Julio 19 de 1763

Exmo. Señor

B. l. m. de V. E.

Su mas humide Sub^{to}.

Luis Bonifàs, y Massó

Escultor

Exmo. Señor el Tribunal de la R^l. Academia de Sn. Fernando.

Aquesta carta, amb tot el seu aire de tramit oficial, al formar part del llibre, pren un tò de confidència que la posa de ple al terreny de la intimitat. És un detall protocolari que'ns mostra a Bonifàs gens engreït per aital honor, que'l devia omplir de goig an ell i als ulls dels seus coetanis rublir d'autoritat i respecte. Al costat dels documents d'honors i satisfacció hi transcriu aquest de gentilesa i humilitat, prova palesa de que uns i altre els considera de igual veracitat i consistència representativa.

I ens plau haver trobat aquesta lletra saturada de modestia, —prou insistent per a no creure-la solament protocolaria—perque el comportament de simpàtica arrogància que li hem remarcat en alguna ocasió no pugui interpretar-se com orgull, ni més enllà dels límits de l'arrelada dignitat i fermesa de conviccions que són nobles característiques de Bonifàs.

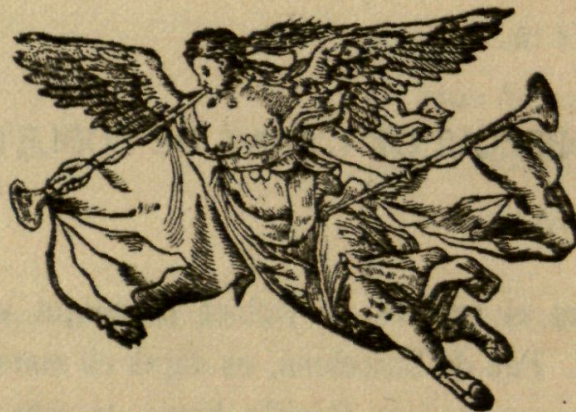
Al cap-de-vall d'una plana s'hi llegeix el començament d'un Memorial presentat al Marqués de la Mina, Capità General de Barcelona. No's pot veure sino que es dirigeix a dit senyor en castellà i com Acadèmic, puix falta el full correlatiu en que devia esplanar-s'hi el Memorial.

OBSEQUI DE L'ABAT DE POBLET

HEM vist com el religiós de Poblet promogut a la dignitat d'Abat de St. Pau de Barcelona, es dignà ell mateix ésser portador dels documents que Bonifàs havia de rebre de Madrid, prova eloqüent de la consideració en que era tingut per aquests religiosos. Però ho prova més encara la sorpresa que li donà l'Abat de Poblet, Fra Miquel Coyas al poc temps d'ésser Acadèmic.

Era al dia 20 d'agost d'aquell mateix any 1763, festa de St. Bernat, compatró de l'ordre del Cister a que perteneixia Poblet, i sense sapiguer-ho l'escultor—*Sensé jó seberne Res*—l'Abat li regalà l'espasa que tenia dret a usar com a membre de la Real Academia de San Fernando.

Fou una sorpresa que devien esperar per a la diada de St. Bernat, donant-li així un aspecte més solemniat, i a Bonifàs prova de lo agradament que compartien amb ell les alegries d'uns i altre.

NOTES DE FAMÍLIA

ES PLANES QUE TROBEM CAP A LES dues tercers parts del llibre tenen registrades munió de notes biogràfiques dels ascendents i descendents de l'escultor. Són el llibre de família on hi anotava tot aconteixement que'l ne creia digne; i malgrat de no haver-se'n cuidat més que ell i son fill Simforià abarca des dels darrers del segle XVII fins al XIX.

Segurament les notícies anteriors an ell les adquiriria Bonifàs per son avi, amb qui convisqué fins als 35 anys.

Comença amb l'acostumat signe de la creu que encapsala moltes planes, i després: *Nota de lo que Jo Lluís Bonifàs aviriguat de las adáts Y de hont Son fillis*. No diu qui però immediatament se colegeix que's tracta de la seva genealogia que fa arrencar de la quarta generació, des de la que observem que's venien dedicant ja sos ascendents a l'escultura.

ELS ASCENDENTS

AL PRIMER TERME hi ha son rebesavi, batejat a Santa Maria del Mar de Barcelona, mort l'any 1697 a Riudoms i autor de *la estatua de Marmul de la piramia de Sta. Aularia del padro de Bar^{na}. que es de las bonas estatuas q. Y ya.*

Considerem: la estàtua feta al segle XVII, el comentari al XVIII, lloc, Barcelona; comparem aquesta estàtua que encara existeix amb les públiques que queden d'aquell temps i confirmarem la opinió del nét. (Estavem per dir que actualment, sense cap dislocació cronològica, encara persisteix la veracitat del comentari, en particular si no separem la *piramia* de la estàtua).

A seguit un dato curiós: Bonifàs depura son cognom, que és com se trasmet despres d'ell, puix *ha trobat en los papers entichs, que lo propi apelido nostre es Bonifás, lo que Se diúan Bonifaci.* Efectivament, així se despren de molts documents de la época.

DESPRÉS son avi, Lluís Bonifàs, o Bonifaci si li volem dir com al seu temps, fill de Barcelona, el primer que vingué a establir-se a Valls on passà el reste de sa vida i morí l'any 1765 a la edat de 82 anys enterrant-se'l a la sepultura de l'altar de St. Aleix.

SEGUEIX son pare, Baltasar, nascut a Valls; sabem per aquestes notes de son fill que fou *Escultor*, però no n'hi coneixem cap obra.

Un germà d'aquest, mossen Antón, fou beneficiat, primer de St. Miquel del Port de la Barceloneta i després de St. Joan de Valls.

NAIX L'AUTOR D'AQUESTES NOTES

ARRIBEM AL PRIMER fill de Baltasar: *Es nat dia 5 de Maig de 1730 a las 9 hores del mati y es Batejat en la Par^l. Iglesia de St. Joan Batista de la Vila de Valls, Vichari lo Ret. Moⁿ. Batista Porta, foren Padrins Son avi Jph Massó, Y Sa Avia Maria Bonifas Y los noms que li han posat, Son los segens, Joseph Pere Lluís Y li Cada per Nom Lluís. Y arriba en adat de pendre hofisi, y prenge lo noble Art de Esculpⁿ. y lo feu noble lo dit har lo Rey Falip 5. q. Deu g^a.*

Així registra l'autor del llibre son naixement, deixant-hi traslluir la satisfacció amb que exercia l'escultura, com si esmentant sa professió al lloc on ho fa condensés el motiu de sa existència, ennoblida amb son art. No hi descobriu una significativa relació entre les dues dates de sa vida, esmentades l'una junt amb l'altra? Són els dos naixements: un, involuntari, a la vida natural; l'altre, per vocació, a la vida de l'art en la que son esperit havia de depurar-se i fer-se digne del primer naixement.

A continuació els altres fills de Baltasar: Francesc, també de Valls, escultor i Acadèmic—encara que el llibre no ho porta—que se n'anà a viure a Tarragona.

El terç i quart moren *de varola* i son enterrats *en lo Convent de P. Carmelitas de Valls*.

El quint fou una filla, Francisca, que's casà amb *Francisco Bellve, Fuste de Reus*, que més tard treballà l'*arquitectura* del Chor de Lleida, a les ordres de son cunyat Lluís.

L'AUTOR FA SON RETAULE

ENTRE LES NOTES de família, com els aconteixements afectius, igual que el nomenament d'Acadèmic, hi apunta lo referent al retaule de Sant Aleix que construí per a sa casa. I és llògic que així sigui, puix que aquest altar era per ell la ostensible concreció de ses creencies, a quin peu hi obrí el vas que devia encloure els restes de tots els seus; era el patronatge espiritual de sa família; era el *seu* retaule, més que'ls altres, ja que ho era originària i possessivament; perquè l'inspirà la seva devoció; perquè d'aquella hora endavant cobricel-lava les angoixes de sa família; perquè en el moment d'ésser creat esdevenia centre del cercle pietós de sos parents per a tornar-se aix d'aquesta mateixa pietat de sa nissaga. Per això Bonifàs, més per intuïció que per raciocini, posà aquí son retaule i no entre'ls altres que li encarregaven.

Són tres les dates en que aquest retaule és objecte de festa de família al si de la de Bonifàs.

Vui dia 17 de Abril de 1769, en dilluns, la diade de S^t. Aleix, Ses beneyit lo Retaula, Y Mon Oncle Reverent Mosen Anton Bonifàs, ha las 7 hores del Mati, Y ha Cabat de fer la funcio de Beneir, lo dit Rⁿ. Anton Bonifàs Ses pusat ha dir misa, Y es estada la primer Misa q^a. se dita en lo Retaula, Y

la segona misa lo Rt. Dr. Felis Torras, per las hanimas de nostres antepesats, Y dit Retaula en la Perro^l. Iglesia de la Vila de Valls, Y dit Retaula Y Capella es de la Casa de Lluís Bonifás, Y de Casa Jph Yxart Y Jover, de dita Vila, Y dit Bonifás feu la escultura Y dit Ixart pega lo deurar, Y tot lo demes ho en pegat entre los dos.

Dia 29 de febrer de 1771, reb dos breus, ho privilegis, q. Consedex S. S. en lo Altar de St. Aleix, Y al dia de St. Juan Batista, Confesant Y Conbregant Y vesitant dit Altar Indulgencia Plenaria, per lo dia de la notificacio durant per 7 Anys. Y lo altre Breu Consisteix, vesitant 7 Altars, com á Señalara lo Sr. Arca^a. de Tarragona en la Perroqial Iglesia de la Vila de Valls, per dotza vegadas en lo Any per los dias que se determinaran.

Y dits 2 Breus los a fet venir jo Lluís Bonifás ha mas Costas.

Dia 24 de Juny de 1771 pel mateix mossen Antón se á dit la primera Misa en lo Retaula de St. Aleix, estant lo Retaula Deurat.

Y al mateix dia, diada de St. Juan Batista Ses comensat ha publicar las Yndulgencias, Y dita diada se acomensat á Guanya las Yndulgencias Consedidas per Clement XIV, Y Regnant nostre Monarca Carlos III.

Y las dias á señaladas son las Seguens.

Mes de Janer, la diade de los Sans Reis.

Mes de Febre, la diade de la Purificacio de Na. Señora.

Mes de Mars, la diade de St. Joseph.

Mes de Abril la diade de St. Visens Ferrer.

Mes de Maig

Mes de Juny la diade de St. Pere Apostul.

Mes de Juriol la diade de St. Jauma Patro de España.

Mes de Agost la diade de St. Lluís Rey de Fransa.

Mes de Setembre la diada de St.

Mes de Octubre la diade de Sa. Teresa de Jesus.

Mes de Novembre la diade de tots los Sans,

Mes de Desembre La Natividad de Nostre Jesu-christo.

Al montant de la reixa que tanca aquest retaule, a la mà de l'epístola, hi ha un cartell manuscrit de Bonifàs que resumeix aquests privilegis que se li concediren. Per qui no sàpiga que hi és, passa desapercebut. Es de reduïdes dimensions, i el paper en que està escrit va enganxat en una fusta orlada de talla al gust setcentista.

ELS DESCENDENTS

CASAT Lluís Bonifàs i Massó el dia 1.er de setembre de 1753 amb Maria Miragle i Rosell, viuda, veu naixer durant el set primers anys de matrimoni, tres filles.

A seguit hi ha les apuntacions del nomenament d'Acadèmic, que ja hem vist. Al final, en dos fulls que hi falten, hi devia haver el naixement de son primer fill Simforià puix al llibre sols s'esmenta'l naixement del segon, Lluiset, que passà a *Major Vida* el dia 4 de mars de 1769, *de Adat de un any Y 2 mesus Y 13 dias, morí de Malaltia, Y no tingé febre sino 3 hores antes de Morir.*

Com registra el segon fill sense parlar del primer, i mort aquell no's fa menció d'altre que de Simforià, per aixó creiem que aquest fou l'hereu. Amb ell s'interromp la nissaga d'escultors, en aquesta familia. D'unes notes que hi ha referents an ell sembla despendre-se'n que emprengué'ls estudis eclesiàstics. Al 25 d'Abril de 1778 el posa *per colegial en lo Colegit del Sr. Ill^m. de Tarragona, Sent sede vacant del Sr. Dⁿ. Juan lario, Y cuidansen del dit Colegit lo Sr. Canonge Fuget, Y Rector del sobre dit Colegi lo D^r. Jph. Soler, anotant els tractes i gastos per vestirlo, becha y demes. Passat un any va al Catllar a Cabar la Gramatigua, Y la estuda ab Mⁿ. Pere Juan , Y estava ab Son Oncle lo Rector q. se diu lo R^t. Mⁿ. Pau*

Domingo. Però al dia de Sant Lluch, de 1781 comensá Sinfòria Bonifàs, En Cervera, Estudiar lleys Deu li donia bon a sert; gastant per alimens fins a 23 de Mars de 1782, 95 lliures i fracció, sense calsar ni vestir, y diferens gastos. A principis del segle XIX Simfòria fou persona influent dins de la política local, desempenyant-hi elevats càrrecs.

Segueix l'autor la genealogia dels seus descendents anotant capitols i casaments de ses filles, noms i professions dels gendres, forma en que pagà'ls dots, naixements dels néts i les morts que ell vegé, essent la característica de totes aquestes apuntacions la conformitat amb la voluntat de Deu que accepta a l'ensemps com creient resignat i com home dolorit.

MOR UN NÉT DE L'AUTOR

ENTRE totes n'hi ha una en que parla de la mort del segon fill de sa filla Teresa i el Dr. Francesc Dosset, ja difunt, que citem aquí perquè enclou aquestes manifestacions del bon natural de Bonifàs i sa lectura'ns dóna la pauta de les demés que omitim.

Vuy dia 16 de Juny de 1780 al mig dia, á pessat a Major vide, lo dal dit Franco. de Mal de Pigota, li á durat la Mala espesia de Malaltia, 21 dia, Y mig. Ere hunt Noy ermosisim, Y per ser de a dat terne de 3 anys Y mig, en son modo Y atrectiva de sas prendes, ere Minyo de robar les veluntats a qualsevol persona, lo q. la Divina Megestat lo avulgut per la sua Sa. Gloria. (Y nosaltres quan Deu sia servit) lo enterrarem dia 17, en la Sepultura de Casa Bonifàs, lo que Y ere son Pare, lo q. lo posi al costat de son Para, Y al altre costat huna germana q. y tenia, q. tanbe morí de pigota, fasa la Sa. Veluntat del Sr.

Es edificant la conformitat cristiana que mostra quan aquella *Mala espesia de Malaltia* li acabava d'arrebaçar un nét a qui tant volia. Parla d'ell amb un tò de tendresa que no apareix en tot el llibre per ningú més, ni pel seu fill Lluïset. Li havia «robat la voluntat» i fins després de mort, al posar-lo a la sepultura, té cura de tractar-lo manyagament posant-lo ell mateix—*lo posi*—al costat del seu pare i una germana ajuntant sota la fredda llosa del carner aquells sers en qui Bonifàs havia vist sa raça ufanosament perpetuada. Però no exteriorisa ni una queixa, ni un mot de rebeldia, ans bé, tot recordant les gracies del minyó amb amor d'avi, acata la «santa voluntat del Senyor».

MOR L'AUTOR D'AQUESTES NOTES

I ARRIBÀ UN DIA en que Deu fou servit emportar-se'n l'ànima que mentres estigué entre nosaltres enriqueí amb sa llum tot quant tocava.

Les mans que encomanaven caliu a sos escrits i obres, quedaren ertes, i són les del seu fill que al mateix llibre on Bonifàs hi deixà l'inventari de sa vida rublerta de treball, de sentiment, de fe, hi prossegueix la genealogia registrant els obits de son pare i sa mare separats per poc més de cinc anys.

Diu el primer:

+

17 86

Vui Dia 6 Novembre Any del Senor fou Deu Servit portar-sen la Anima de mon Sor. Pare morí á un quart de Nou del matí en dit dia lo exsorta A be morir lo P. Salvador..... fill de Tortosa se li feu enterro mitg General se li digueren las Misas corpore presenti devan lo Altar de St. Aleix com ell disposá y se li feu lo be que ell deixa en menos de un Mes, que vui dia 15 de Desembre no se deu res A ningu mori de un Acsideu que per nom segons digue lo Dor. Gregori apellaban los antics, Yras de los dioses pues causava orror a quans lo miravan.

Així finí la gloriosa i feconda existència de Lluís Bonifàs i Massó, Escultor de la Vila de Valls.

EPILEG

CABEM D'ORDENAR LES ANTERIORS NOTES de Bonifàs i ens dol d'haver-hi deixat cap comentari; o voldriem, ja que hi són, que al menys no haguessin sortit de la objectivitat del manuscrit, que és lo únic que'ns proposavem exposar; que'ls que hi queden sigui en ares d'una major claretat o per a condensar alguns conceptes no transcrits. Voldriem haver mostrat el llibre tal com és, per a que cada u el vegi segons ell i no tal com nosaltres l'hem vist. (Sospitem que això no ho hem lograt, que en més d'una ocasió haurem cregut que el llibre era tal com el vèiem;—podem estar segurs de la veritat de nostra visió?). Per lo mateix sovint hem copiat paragrafs al peu de la lletra, respectant inclús les mateixes faltes ortogràfiques de l'original, per a que nostre comentari, a la vista d'allò que l'ha origi-

nat, pugui corregir-se segons el criteri de cada llegidor, sense imposar nostra opinió als que son temperament els pugui trasmetre la mateixa cosa de diferenta manera.

Creiem no obstant haver extret del manuscrit, amb son ver sentit, aquelles característiques de Bonifàs que mereixen ésser notades per a reconstituir sa personalitat. En elles hi ha traços que'ns parlen d'una manera contundent de Bonifàs com home. Per aquest llibre coneixem una extensa gama dels sentiments que integren son caràcter i per ell podriem ja concretar bastants de sos aspectes, si no hi faltés la part artística que no podem oblidar tractant-se d'un escultor.

Amb l'auxili d'aquestes notes àdhuc se podria organitzar un tipus que tingués certa vida literària, recullint i triant totes les emocions adquirides per entre ses pàgines i, com peces d'un mosaic, colocar-les cada una en son lloc fins a obtenir un organisme psiquic més o menys complet; però no volem trasbalsar-les, les deixarem tal i com han aparegut, amb el mateix caliu originari que les inspirà, ja massa esvaít al passar per nostres mans. No volem ponderar, treure i posar qualitats i defectes per a arribar a un resultat quins buits s'haurien omplert amb simpatia i amor, malgrat de la nostra imparcial intenció; que no en debades es passen hores d'intimitat amb un home de cor a qui tan deu nostre tresor artistic.

Al naturalista Cuvier li calia un sol òs per a reconstruir tot un animal per ell desconegut. Menys coneixedors nosaltres de la psicologia que Cuvier de l'anatomia disposem no obstant, no d'un sol element que'ns dongui el modul del conjunt que tractem d'estudiar, sinó d'una serie d'accions significatives que'ns permeterien arribar a un coneixement molt aproximat del caràc-

ter de nostre escultor, compensant amb la quantitat la falta de nostra vidència psicològica. I no obstant no volem escometre la tasca d'esbrinar per peces menudes els elements de judici que han contribuït a formar el que tenim de Bonifàs; perquè de fer-ho, encara que fos encertadament, ens semblaria que empresonem sa figura entre unes paraules que, essent abstracció dels fets que acabem de veure, mai tindrien l'eloqüència ni el sentit de realitat d'ells. Per això d'entre totes les notes del llibre hem triat les més propies per a que el temperament no quedés diluït i les hem ordenat a la nostra manera en forma que no fos necessària una posterior aclaració; per això també hem resistit menys la tentació dels comentaris que'ns suggerien els fets, obres i paraules de mestre Bonifàs a mida que apareixien.

Se'ns ocorre que tal volta fóra preceptiu en aquest lloc un resum donat amb aire dogmàtic, de suficiència, que precisés i delimités netament la figura que hem presentat; però creu l'autor d'aquest epíleg—pseudo autor del present llibre—que tal imprecisió és una ventatje: les figures massa destacades estan a rans d'ésser siluetes i perden plasticitat; trobem preferible la figura embolcallada d'atmòsfera encara que dongui certa vaguetat al contorn; la figura que vibra amb la llum que la il·lumina i es belluga al ritme de la vida que viu; que essent sempre la mateixa varia a cada instant segons son estat i segons nostra manera actual d'apreciar-la...

Així hem trobat a Bonifàs en son llibre i tindriem per profanació presentar-lo d'altra manera mentres no sigui per a donar-ne una visió si no més viva, més extensa, enriquida amb noves observacions recullides entre alguns altres papers que d'ell parlen o apreses per les trasqueres de sa extensa obra escultòrica, on hem de creure que hi deixà més emocions, més sentiment,

tot son esperit visible sense deduccions, d'una manera clara, corpòria, amb la plasticitat que son ànima d'artista necessitava per a deixar-la tota entera en ses obres.

.

.

Els que heu llegit plana per plana, fruint la flaira ara rejuvenida d'aquestes flors d'altre temps i serveu el record o la impressió de lo llegit, res de nou vos diria un resum que més aviat podria torbar la serenitat de la suau fecundació que ha sofert vostre esperit.

Si algú ha llegit atolondrat, amb els ulls al paper i la pensa pel món i arriba al final nèt de tot record, o és que gosa de l'excels encant de l'oblit, i també oblidarà aquestes paraules, com n'oblidaria unes altres, o, si li dol la manca d'una síntesi que supleixi sa distracció, tornarà l'esguard enrera i recullirà les mateixes fruicions que perdé quan hi passava amb l'esperit ausent, que allà queden orfes de rancunies per a oferir-se per enter a qui vulgui assaborir-les, mentres n'enyoren de pariones, ara escampades, que un dia o altre vindrà a confirmar-les i a completar-les.

TAULES

TAULA D'ESCULTURES

CITADES AL PRESENT VOLUM

	<u>Planes</u>
ANGLESOLA.—Trassa retaule major	25, 26
BARCELONA.—St. Vicents Ferrer i St Francesc	17, 18
Sta. Eularia	64
FALSET.—Trassa d'un retaule	27
GIRONA.—Llitera de l'Assumpta	23, 24
GOLMÉS.—Retaule major	28, 29, 30
GRANADELLA.—Retaule de St. Ignasi	40
LA SELVA.—Retaules i Verge de Paretdelgada	38
LLEIDA.—Chor de la Catedral	12, 21, 23, 33, 66
MADRID.—Relleu de St. Sebastià	IX, 58 i lam. ^a 3. ^a
POBLET.—Cova del Venerable Margenet	59
REUS.—Retaule de Sta. Rita	lam. ^a 2. ^a
TARGA.—Retaule de les Stes. Espines	21, 25
TARRAGONA.—Retaule de St. Geroni	15, 16
VALLMOLL.—Trassa del rétaule major	23
VALLS.—Jesuset i reconera	lam. ^a 1. ^a
Verge del Lladò	10, 37, 53, 54
Monument dels carmelites	20
Testes i mans dels gegants	37
Retaule major de St. Joan	52
Retaule de St. Aleix	67, 68, 69
VILANOVA.—Retaule de St. Isidre	22, 23

INDEX D'EL LLIBRE

	<u>Planes</u>
EL LLIBRE	1
La Caligrafia	3
La Gramàtica	4
COMENÇAMENT	7
Receptes	9
LES FEINES	13
La primera obra	15
«...Y mirau qui son fraras»	17
El monument dels carmelites	20
«Estaven mes que contens»	21
«Nota de lo que me pessa ab la vila den Grasola»	25
Els contractes	28
DEIXEBLES	31
NOTES HISTÒRIQUES	35
Rogatives a la Verge del Lladó	37
Se crema la Verge de Paretdelgada	38
Canvi de Batlle	40
Un Bona Pessa	42
La primera pedra d'un campanar	45
L'aiguat de Santa Teresa	48
Un llamp a la iglesia	51
UN MIRACLE	53
NOMENAMENT D'ACADÈMIC	57
Obsequi de l'Abat de Poblet	61
NOTES DE FAMILIA	63
Els ascendents	64
Naix l'autor d'aquestes notes	66
L'autor fa son retaule	67
Els descendents	70
Mor un nét de l'autor	71
Mor l'autor d'aquestes notes	73
ÉPILEG	75

TAULA DE LAMINES

	<u>Planes</u>
1. ^a El llibre de Bonifàs entre dues obres seves	IV-V
2. ^a Autògraf extret del llibre	2-3
3. ^a Relat autògraf del miracle que presencià	54-55
4. ^a Relleu de Sant Sebastià	58-59

ERRADES

<u>Plana</u>	<u>ratlla</u>	<u>diu</u>	<u>ha de dir</u>
64	2	rebesavi	besavi
77	19	rans	ran

TAULA GENERAL

	<u>Planes</u>
PORTADA	III
ENDREÇA	V
PROLEG	VII
EL LLIBRE	1
TAULES	81
COLOFÓ	86

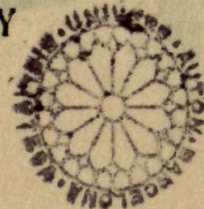
EL PRESENT VOLUM HA SIGUT IMPRÈS ALS
TALLERS DE L'IMPRESSOR DE VALLS EDUARD
CASTELLS I ORNAMENTAT AMB ELEMENTS DEL
LLIBRE *L'ARCHITETTURA CIVILE*, DE FER-
DINANDO GALLI BIBIENA, QUE HA-
VIA PERTENESCU A BONIFÀS.

S'ACABA D'IMPRIMIR AVUI

DIA XV DE NOVEM-

BRE DE L'ANY

MCMXVII

EXCLUIDO DE PRÉSTAMO

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA
DE BARCELONA
BIBLIOTECA *Res. Mar.*
REG. 42.312 119
SIG. 73.071.1 (Bon) Mar.

